

UDK 272-722.525(497.583Trogir)“1300/1360”(091)

272-9(497.583Trogir)“13”

<https://doi.org/10.53745/ccp.45.88.2>

Pregledni rad

Primljeno: 20. lipnja 2020.

Prihvaćeno za objavljivanje: 25. siječnja 2021.

CRKVENE INSTITUCIJE U SREDNOVJEKOVNOJ PRAKSI: TROGIRSKI KANONICI I GRADSKJE PRILIKE U 14. STOLJEĆU

Ante BEĆIR

Hrvatsko katoličko sveučilište, Odjel za povijest (doktorski studij)
Ilica 242, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska
abecir@unicath.hr

Rad prikazuje djelovanje trogirskih kanonika od 1300. pa do 1360. godine u širem kontekstu političkih sukoba koji su se vodili između suprotstavljenih plemićkih frakcija unutar Trogirске komune u 14. stoljeću. Zastupa se stajalište da Trogirski kaptol u razmatranom razdoblju nije u praksi funkcionirao kao samostalna crkvena korporacija, već da su njegovi članovi bili na ovaj ili onaj način uključeni u otvorene ili latentne frakcijske sukobe. Pritom nisu upitne korporativne značajke Trogirskog kaptola, odnosno formalne djelatnosti kojima se bavi jedan kaptol, već se stavlja fokus na same kanonike i njihovo pojedinačno ili skupno djelovanje, koje se ponajprije povezuje s plemićkim frakcijama. Kanonici su bili korijenski povezani s gradskim plemićkim obiteljima, od kojih su većina njih i potjecali, a samim time i s neformalnim frakcijskim blokovima. Stoga se Kaptol ne može razmatrati kao entitet koji je odvojen od djelovanja gradskih vlasti, bez obzira na stvarna razgraničenja u jurisdikciji između crkvenih i svjetovnih institucija vlasti. Na koncu rad na trogirskom primjeru ukazuje na to kako u srednjovjekovnoj praksi može izgledati djelovanje društvenih i crkvenih institucija.

KLJUČNE RIJEČI: *crkvene institucije, trogirski kanonici, trogirski patricijat, frakcijski sukobi, dalmatinsko-hrvatsko crkveno uređenje.*

Uvod: Trogirski kaptol u lokalnom i širem kontekstu

Svaka institucija posjeduje svoju normativnu ili idealnu, odnosno praktičnu dimenziju. Da bi se stoga mogla razumjeti bilo koja institucija, potrebno je staviti u izravni suodnos ideal i praksu u danom povijesnom kontekstu.¹ U tom se pogledu zabilježeno djelovanje

¹ Jednostavnu, funkcionalnu i normativnu definiciju svrhe djelovanja jednog katedralnog kaptola daje Ivan Ostojić ovim riječima: »Katedralni kaptol je zbor kanonika ili korporacija klerika ustanovljena za dvije glav-

trogirskih kanonika s naglaskom na razdoblje od 1300. do 1360. godine doima kao savršeni materijal za takvu analizu, kojoj je cilj prikazati na konkretnom primjeru kako može zapravo izgledati djelovanje jedne srednjovjekovne crkvene institucije u praksi. Prije toga potrebno je uvrstiti Trogirski kaptol u njegov odgovarajući lokalni i širi crkveni kontekst. Naime, srednjovjekovni Trogirski kaptol funkcionirao je kao tipičan dijecezanski kaptol mediteranskog tipa u okvirima dalmatinsko-hrvatskog crkvenog uređenja čiji se tragovi prate barem od kraja 12. stoljeća. Na čelu hijerarhije stajao je arhiđakon, a uz njega se Kaptol sastojao od primicerija, arhiepiskopita i običnih kanonika, odnosno ostalih klerika poput prezbitera, đakona i podđakona, koji nemaju kanonikat.² Po svojim pretpostavljenim godišnjim prihodima od oko 600 srebrnjaka u 14. stoljeću, Trogirski kaptol ulazio bi među katedralne zajednice s relativno nižim prihodima, zbog čega je rijetko privlačio strance, odnosno klerike izvan Dalmacije, za razliku od primjerice Zagrebačkog kaptola, u kojem je udio stranaca bio veći jer je riječ o financijski atraktivnijoj sredini.³ Dakako, to nije jedina ni najvažnija razlika između dalmatinskog (i hrvatskog) ili slavonskog kaptola. Naime, Trogirski kaptol zajedno sa svim kaptolima Splitske metropolije (izuzev Kninske biskupije), Zadarske nadbiskupije te dijelova Dubrovačke nadbiskupije ulazi u talijanski mediteranski tip crkvenog uređenja koji je karakterističan po većem broju biskupija na manjem geografskom prostoru bez neke specifične jurisdikcijske podjele, osim na parohije (nadžupe) s arhiepiskopima na čelu. S druge strane, Kninski kaptol kao i kaptoli srednjovjekovne Slavonije i Ugarske pripadali su tipu drukčijeg (kontinentalnog) crkvenog uređenja. Takvo uređenje karakteristično je po biskupijama koje obuhvaćaju mnogo veći teritorij, koji je zbog toga bio podijeljen na arhiđakonate s pojedinim arhiđakonima na čelu, dočim je na čelu cjelokupnoga kaptola stajao prepošt. Dakle, ističu se dvije temeljne razlike. Prva je razlika u prikazanom opsegu djelatnosti i samoj svrsi položaja arhiđakona, pri čemu dalmatinske biskupije poznaju samo jednog arhiđakona kao vodećega katedral-

ne svrhe. Prva je pomagati biskupu u pastorizaciji i zamjenjivati ga u upravi dijeceze, a druga je promicati bogoštovlje, u prvom redu službom kora i asistencijom na pontifikalnim funkcijama», Ivan OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975., str. 14. Vidjet će se u nastavku do koje mjere određeni trogirski kanonici odudaraju od tako postavljene historiografske definicije.

² Usp. Daniele FARLATO, *Illyrici sacri tomus quartus. Ecclesiae suffraganae metropolis Spalatensis auctore Daniele Farlato presbyteris societatis Iesu*, Venecija, 1769., str. 307–308. (u nastavku: *Illyricum sacrum*, sv. IV); Ante GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, Zagreb, 2008., str. 133, 149. Potonje dvije studije ujedno su i jedine koje posvećuju posebnu pozornost Trogirskom kaptolu u kontekstu postojeće hrvatske historiografije, koja se pretežito zanima za »svjetovnu« povijest Trogira. S druge strane, Trogirski biskupija, odnosno Kaptol, modelirani su vrlo vjerojatno po uzoru na Splitsku metropoliju i metropolitanski katedralni kaptol, imajući u vidu identičnu strukturu i hijerarhiju katedralne zajednice. Usp. I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, str. 11–14, 46–115, 337–339.

³ Vidi: Marko JERKOVIĆ, *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću. Institucionalna i društvena povijest katedralne zajednice*, Zagreb, 2018., str. 148–150; A. GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 149. S druge strane postoji sačuvani zapis o samo jednom stranom kanoniku u tom razdoblju, i to Andriolu Manerijevu iz Ancone. Ili preciznije rečeno, on je jedini za kojeg se može jasno utvrditi strano podrijetlo. Andriol je zabilježen 1315. i 1316. godine. Vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (ur. Tadija SMIČI-KLAS), sv. VIII, Zagreb, 1910., dok. 324 i 351. (u nastavku CD, VIII); Ivan LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, I, Split, 1979., str. 374; Kaptolski arhiv Split, Ostavština Ivana Lučića (u nastavku: OIL), sv. 542, fol. 48. Ne znači da takvih slučajeva nije bilo i više, ali njihova je uloga u funkcioniranju Kaptola bila vrlo skromna ili nepostojeća, barem prema sačuvanoj građi.

noga »službenika«, s jedne strane, odnosno u načinu na koji se organizira teritorijalni ustroj biskupije, s druge strane. Kninska crkvena organizacija i slavonske biskupije dijele se na distinktivne arhidakonate, dok se dalmatinske biskupije dijele na parohije (nadžupe) s arhiepizbitrima na čelu, odnosno naniže na »plebanije« ili župne crkve kojima upravljaju pojedini kanonici, kao što je slučaj i u Trogiru.⁴ Drugim riječima, realna razlika nalazi se isključivo u veličini biskupija. Taj faktor onda susljedno determinira postoji li potreba za

⁴ Podjela na talijanski ili kontinentalni (engleski ili francuski) tip crkvenog uređenja proizlazi iz: Robert BRENTANO, *Two Churches: England and Italy in the Thirteenth Century*, Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1988. (1. izd. 1968.), str. 62–82. U hrvatskoj historiografiji bilo je već o tome riječi u pogledu Kninskog i Zagrebačkoga kaptola u odnosu na dalmatinsko-hrvatske kaptole. Usp. Mladen ANČIĆ, »Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 38, Zadar, 1996., str. 77–79; M. JERKOVIĆ, *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću*, str. 53–55. S druge strane, u ispravi od 1. svibnja 1185. godine, koja donosi zaključke crkvenog sabora u Splitu, prati se popis »parohija« hrvatskih i dalmatinskih biskupija, a među njima i trogirске. Naime, teritorij Trogirске biskupije obuhvaćao je tada parohije Trogir, Drid, Šibenik i »cijeli komitat Zagore« (*Traguriensis episcopus habeat has parochias: Tragurium, Drid, Sebenicum et totum comitatum Zagorie*). Vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Tadija SMIČIKLAS (ur.), sv. II, Zagreb, 1904., dok. 189, str. 193. Taj dokument predstavlja ujedno i prvi spomen Trogirskoga kaptola, koji je očigledno već tada posve odvojen od biskupske menze, dočim se postojanje biskupije pretpostavlja još od 7. stoljeća ili ranije, no prvi pisani trag o trogirskom biskupu potječe tek od 998. godine. Usp. A. GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 130–131. Pišući o razvoju rano-srednjovjekovne županije Drid, Mladen Ančić dotaknuo se i parohije Drid. Usp. Mladen ANČIĆ, »Srednjovjekovno vladarsko vlastelinstvo Drid. Problemi vlasništva i organizacija u XIII. st.«, *Povijesni prilozii*, sv. 19, Zagreb, 2000., str. 90–91. Odgovor na pitanje što se podrazumijevalo pod »cijelim komitatom Zagore« mogao bi se naći u dokumentu od 13. lipnja 1266. godine, u kojem papa Klement stavlja pod svoju zaštitu imanja Trogirске biskupije: *Ecclesias cum pertinentiis suis, terras, possessiones et decimas in villis de Neveste, Radosich, Gradaz, Ostroc, Spellan et sancti Petri vulgariter appellatis, decimas et quidquid iuris ecclesia Traguriensis obtinet in comitatu Zagorie cum terris*. Vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Tadija SMIČIKLAS (ur.), sv. V, Zagreb, 1907., dok. 862, str. 380. (u nastavku: CD, V). Ante Gulin pritom navedena sela (Nevest, Radošić, Grada, Ostrog, Špiljan, sveti Petar) čita odvojeno od komitata Zagore. Usp. A. GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 181. Navedene lokacije nalaze se na sjeverno-istočnom dijelu Trogirске biskupije, no pritom valja napomenuti da je u potonjemu riječ o »komitatu Zagore«, bez dodatka »cijeli«, što znači da 1266. godine možda nije naveden cijeli prostor te parohije, ili se taj prostor u međuvremenu smanjio. Stvar bi mogla biti dodatno razjašnjena jednim kasnijim dokumentom. Naime, delegirani kraljevi suci 22. kolovoza 1359. godine u sporu između Šibenske i Trogirске biskupije oko prikupljanja desetine u selima Dobra Ves, Koprno, Nevest, Unešić i Bartemišić (?) u trogirskom i šibenskom zaleđu, prednost daju Trogirskoj biskupiji. Sama činjenica da se spore oko toga jasno upućuje na to da je riječ o teritoriju koji je, s obzirom na današnju lokaciju tih sela, prije nastanka zasebne Šibenske biskupije mogao ulaziti u okvire ili šibenske ili parohije »cijeloga komitata Zagore«. Inače se ne bi ni imali oko čega sporiti. Vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (ur. Tadija SMIČIKLAS), sv. XII, 1914., dok. 455, str. 607. (u nastavku: CD, XII). Pritom treba imati na umu da se šibenska Crkva izdvojila od trogirске odlukom pape Bonifacija VIII. 1. svibnja 1298. godine, kojom je ustrojena zasebna Šibenska biskupija. Vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (ur. Tadija SMIČIKLAS), sv. VII, Zagreb, 1909., dok. 263, str. 304–305. (u nastavku: CD, VII). Dugotrajan razvoj događaja i okolnosti koje su prethodile uspostavi nove biskupije opisan je u A. GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 173–191. Međutim, splitski arhidakon Toma u svojoj kronici navodi sljedeće pri opisivanju Trogirске biskupije: *Traguriensis episcopus, quia sue metropoli vicinior erat, maiorem diocesim sortitus est, videlicet castrum Sibenicense cum tota sua iupa, protendebatur enim fere usque ad fluvium Cetinensem*. Vidi: *Thome archidiaconi Spalatensis. Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum. Archidiacon Thomas of Split. History of the Bishops of Salona and Split* (prir. Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL – Damir KARBIĆ), Budimpešta – New York, 2006., str. 68, na što se ujedno poziva i Farlati (*Illyricum sacrum*, sv. IV, str. 308). To bi značilo da se u vrijeme Tome arhidakona, a očito nešto i kasnije, Trogirska biskupija protezala od same rijeke Cetine, te bi taj cijeli istočni prostor vjerojatno onda ulazio upravo u »cijeli komitat Zagore«. Pitanje je pritom jesu li navedena sela iz 1266. i 1359. godine ulazila u taj komitat. Ne vidi se razlog zašto bi arhidakon Toma iznio pogrešan podatak jer ipak je Trogir bio izravan rival Splitu, pa je prije za očekivati da bi umanjivao njegovu važnost, a ne ju povećavao. Na koncu ostaju mnoge nedoumice za dalje: do kada istočna granica Biskupije

složenijom upravnom organizacijom ili ne. Premda se, s druge strane, može pretpostaviti da je Trogirski biskupija raspolagala s relativno skromnijim prihodima (iako to još ostaje otvoreno pitanje) u lokalnim okvirima Biskupija i Kaptol predstavljaju uz svjetovnu organizaciju vlasti (Komunu) tri ključna lokalna središta moći. Ili preciznije, govori se o trima distinktivnim korporacijama koje posjeduju vlastitu materijalnu infrastrukturu te određenu političku i sudsku jurisdikciju unutar trogirskih granica.⁵ S druge strane, Komuna kao pojam koji denotira svjetovnu političku i društvenu elitu (plemstvo i utjecajne građane), u specifičnim okolnostima »razbija« se u dva neformalna frakcijska bloka, što se može pouzdano pratiti od 70-ih i 80-ih godina 13. stoljeća, kada dolazi do intenzivnog razvoja Komune. Primjerice *Generale consilium* (Veliko vijeće) spominje se u izvorima od 1271. godine, dočim se iduće godine (1272.) bilježi i izgradnja gradske palače za održavanje sjednica Velikog vijeća.⁶ Prethodno su se okupljanja gradskih vijeća održavala ili u katedrali sv. Lovre ili u crkvi sv. Marije de Platea na trgu.⁷ Polazeći od formiranja Komune kao vodeće korporacije i središta moći na trogirskom području, u ovom se radu zastupa stajalište da je upravo plemićka elita početkom 14. stoljeća postala dominantna u svim političkim odnosima u gradu, zbog čega su i sami kanonici nerijetko bili pasivni ili aktivni sudionici u otvorenim ili latentnim sukobima između frakcije rodova Andreis, Vitturi, Kastrafoci, Kazarica, Domišić te frakcije rodova Cega, Lucius, Čipiko (Ružić) i Casotis. Drugim riječima, Trogirski je kaptol u 14. stoljeću posve definirana crkvena korporacija koja obavlja razne i duhovne i svjetovne zadaće, no u praksi se djelovanje trogirskih kanonika iz razmatranog razdoblja nerijetko svodilo na iskorištavanje postojećih institucionalnih resursa radi ostvarivanja pojedinačnih ili frakcijskih interesa. Takva konstelacija odnosa proizlazila je iz toga što su klerici u realnosti stjecali svoje kanonikate u okvirima lokalnog patronata i izgrađenih klijentelističkih mreža na prostoru Trogirске komune. Naravno, lokalne trogirске mreže bile su direktno naslonjene na šire političke mreže i nadređene normativne okvire te centre moći (ostali dalmatinski gradovi, knezovi

ostaje na samoj Cetini, odnosno kolik je dio »komitata Zagore« i dalje u rukama trogirskih biskupa u 14. stoljeću i što se pod »komitatom cijele Zagore« uopće tada podrazumijevalo?

⁵ Srednjovjekovna korporacija podrazumijeva gospodarsku, profesionalnu, crkvenu, vojnu ili političku organizaciju s formaliziranim ustrojem, članstvom i hijerarhijom te oblikovanim izvršnim, predstavničkim ili čak sudskim tijelima. Korporacije stoga raspolazu određenim javnim ovlastima i jurisdikcijama, koje mogu biti manjeg opsega (u pogledu npr. jedne bratovštine) ili mogu biti vrlo široke (ustroj komunalnih vlasti u jednom gradu). Usp. općenito o srednjovjekovnim korporacijama: Philip J. JONES, »Communes and Despots: The City State in Late-Medieval Cities«, *Transactions of the Royal Historical Society*, vol. 15, London, 1965., str. 85; Irena BENOVSKY LATIN, »Introduction: Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property«, *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property* Irena BENOVSKY LATIN, Zrinka PEŠORDA VARDIĆ (ur.), Zagreb, 2014., str. 17; Joseph CANNING, *A History of Medieval Political Thought: 300–1450*, London – New York, 2003., str. 172–174. i *passim*. Vidi također i dalje fundamentalnu studiju za pitanje srednjovjekovnoga korporativizma: Ernst H. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton, 2016. (1. izd. 1957.).

⁶ Prvi eksplicitni spomen Velikog vijeća vidi u: CD, V, dok. 42, str. 591–592. (13. svibnja 1271.). Izgradnju palače 28. studenoga 1272. godine vidi u: *Monumenta Traguriensia pars prima. Notae seu abbreviaturae cancellariae communis Tragurii, volumen I ab 21. X. 1263 usque ad 22. V. 1273.*, Miho BARADA (priř.), dok. 328, str. 438–439. (u nastavku: MT, I).

⁷ Vidi: CD, V, dok. 908, str. 440. (27. rujna 1267. u crkvi sv. Marije); CD, V, dok. 42, str. 591–592. (13. svibnja 1271. u katedrali sv. Lovre).

Bribirski i hrvatski velikaši, Ugarsko Kraljevstvo, Venecija te papinstvo), no pokazat će se upravo kroz osobe biskupa Lampredija i arhidakona Jakova Petrova kako su u praksi u razmatranom razdoblju najbolje prolazili oni kandidati s direktnim vezama s ovom ili onom plemićkom frakcijom, odnosno neformalnim centrima moći u gradu jer su i oni sami pripadali trogirskim plemićkim rodovima i samim time bili uključeni u suvremena zbivanja kao jedni od kreatora političkih procesa.⁸

1. Osvrt na strukturu Trogirskog kaptola

Za potpunije razumijevanje lokalnog konteksta važno je ponajprije krenuti od odluke od 30. prosinca 1286. godine, po kojoj biskup Grgur (1282. – 1297.), po želji svih kanonika, ograničava ulazak u Kaptol samo onima koji su rođeni u zakonitom braku, ne pripadaju ropskom ili služinskom statusu, odnosno onima koji su se prije ulaska u Kaptol odlikovali čestitim životom.⁹ Jasno je da odluka ide u korist bogatijih i uglednijih obitelji, što se i vidi po sačuvanim informacijama o trogirskim kanonicima, koji većinom dolaze iz plemićkih obitelji.¹⁰ Zabilježen je čak i primjer u kojem je nečije »nisko« podrijetlo postalo prepreka

⁸ Vrlo opširno i iscrpno o trogirskim plemićima u srednjemu vijeku piše Mladen ANDREIS, »Trogirski patricijat u srednjemu vijeku«, *Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti*, sv. 2, Zagreb, 2002., str. 5–210. Radi komparacije i postavljanja šireg kulturalnog konteksta vidi slični pristup u iskorištavanju javnih korporacija u frakcijske svrhe na području talijanskih komuna u: Patrick LANTSCHNER, *The Logic of Political Conflict in Medieval Cities: Italy and the Southern Low Countries 1370–1440*, Oxford, 2015., str. 64–66.

⁹ »*Ne ianue aule Dei paterent illis, qui non gauderent thori legitimi iunctione, vt sunt spurii, manzeres et ceteri nothi, qui omnes, culpa interueniente parentum, prohibentur sanctione sanctorum canonum diuinis ministeriis presentari; igitur pati subpeditari ecclesiam sanctam Dei culpa est et reprehensionis immanis, cum ea, que ingenuitate vivere debeat, exponatur morsibus et tractatibus immundorum; si quidem emergunt inde despectiones rerum nobilium et sanctorum, et ad vilitatem vergunt, que pretio extiterant valde cara ... que in se fomentum iustitie continebat et obseruantiam ecclesiastice discipline, vt scilicet illegitime natis et conditionis seruiliæ nunquam admittetur in clericum et canonicos ecclesie prelibate, et quod nullus promoueret ad sacros, quam diu est ad pedes iura super hoc introducentes, et consuetudinem nostre metropolis longis temporibus obseruatam, petitioni quorum iuribus inintenti duximus adnuendum, vt dignitas ecclesie conseruetur; et ouilis dominici ager in amplam segetem pulularet ... volumus et precipiendo mandamus, vt de cetero tales non recipiantur in clericos et canonicos ecclesie cathedralis, nisi sint ingenuitate prediti, et thori maritalis habeant fulcimentum, et a noxa seruitutis sint penitus alieni.*« Vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae Supplementa* Hodimir SIROTKOVIĆ (ur.), sv. II, Zagreb, 2002., dok. 85, str. 150–151. (u nastavku: CD, Supplementa, II); Ivan LUČIĆ, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trav, Venecija, 1673.*, str. 138–139.

¹⁰ Ukoliko se uzmu u obzir samo najvažnije funkcije biskupa, arhidakona i primicerija, slika je već potpuno jasna. Naime, od početka 13. stoljeća funkcije arhidakona i primicerija praktički skoro uvijek drže plemići ili barem »domaći« ljudi. Na poziciji arhidakona zabilježen je Ursus ili Urson (?) od 13. ožujka 1216. (OIL, sv. 539, fol. 42–42v) do 7. siječnja 1246. godine. Vidi za potonje: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Tadija SMIČIKLAS (ur.), sv. IV, Zagreb, 1906., dok. 252, str. 287–288. (u nastavku: CD, IV). Nakon Ursusa slijede Jakov, ujak Dujma Domićeva, od (barem) 3. veljače 1248. (CD, IV, dok. 300, str. 337) do 25. 2. 1271. (MT, I, dok. 90, str. 178) te Gervazije, sin dakona (?) Janka Pelegrinova, od 26. siječnja 1272. (MT, I, dok. 59, str. 301) do 13. travnja 1287. godine. Za potonje vidi: *Monumenta Traguriensia pars prima. Notae seu abbreviaturae cancellariae comunis Tragurii, volumen II ab 31. I. 1274. usque ad I. IV. 1294.* (ur. Miho BARADA), Zagreb, 1950., dok. 22, str. 262. (u nastavku: MT, II). Kazarica sin Martina Kazarice od 25. lipnja 1292. (MT, II, dok. 90, str. 305) do veljače 1338. (OIL, sv. 542, fol. 341); Jakov sin Petra Jakovljeva Vitturi, od kolovoza 1338. (OIL, sv. 542, fol. 348) do ožujka 1358. (OIL, sv. 540, fol. 36v); Jakov Dujmov od 31. kolovoza 1359. (CD, XII, dok. 464, str. 615–617) do 1378. godine. Za potonje vidi Državni arhiv u Zadru, fond »Općina Trogir: 1312. – 1797.« (dalje: OT), kut. I, sv. 7, fol. 14v. S druge strane na poziciji

za izbor na mjesto opata samostana sv. Ivana Krstitelja. Riječ je pritom o monahu Savinu, kojeg biskup Lampredije Jakovljević Vitturi (1319./1320. – 1348.) nije htio potvrditi na to mjesto jer nije rođen u zakonitom braku (*cum toro non legitimo natus esset*), no papa Ivan XXII. potvrdio ga je 1331. godine za opata, bez obzira na njegovo podrijetlo.¹¹ Premda taj slučaj odražava realnost jedne druge crkvene institucije, a ne Kaptola, to je jedini takav suvremeni primjer koji donosi trag lokalne atmosfere u kojoj oni plemenitog porijekla žele zadržati ekskluzivno pravo na određene položaje koji uključuju i kontrolu nad određenim materijalnim resursima. Dakle, plemićke ili bogatije građanske obitelji jedine su unutar trogirskih granica posjedovale materijalnu infrastrukturu i odgovarajuće društvene veze pomoću kojih su mogle lobirati za svoje srodnike ili prijatelje, a rezultate i dugotrajnije implikacije takvih strategija moguće je vrlo jasno pratiti između 1310. i 1358. godine u kontekstu lokalnih frakcijskih političkih sukoba. U tom se smislu u nastavku rada prati angažman biskupa i Kaptola u otvorenim sukobu (1310. – 1328., 1357.) i latentnim sukobima i nadmetanjima među plemićkim frakcijama između 1329. i 1357. U radu će se pokazati kako su određeni kanonici djelovali u interesu svojih obitelji ili širih interesnih grupacija.

Međutim, prije toga se valja ukratko osvrnuti na odluku spomenutog trogirskog biskupa Lampredija. Naime, Lampredije je 4. studenoga 1329. godine potvrdio odluku prethodnika Liberija (1297. – 1318.) o smanjenju broja kanonika s 14 na 12. Prethodno je biskup Grgur u svoje vrijeme odredio gornju granicu od 14 kanonika, koju je kasnije Liberije smanjio na 12, a Lampredije tu brojku i službeno potvrdio.¹² Navodi se pritom, zbog rupa u transkripciji dosta nejasno, kako su isprave Grgura i Liberija o broju kanonika prethodno čuvane u kaptolskom kartularu, no zbog određenih radnji nekih »pokvarenih sinova« (*iniquitatis filii*) sadržaj biskupskih odluka je zagubljen, a samim time i jasno sjećanje o normiranom broju kanonika. Biskup se stoga odlučuje izdati novu ispravu

primicerija zabilježeni su Andrija 13. ožujka 1216. (OIL, sv. 539, fol. 42–42v); Gauzinja od (barem) veljače 1236. (OIL, sv. 542, fol. 343) do 23. travnja 1255. (OIL, sv. 542, fol. 309v); Gervazije, sin (đakona) Janka Pelegrinova, od (barem) 5. kolovoza 1263. (CD, V, dok. 753, str. 251) do 18. listopada ili do kraja 1271. (MT, I, dok. 62, str. 252); Kažot sin Zane Kažotova, od 4. veljače 1272. (MT, I, dok. 64, str. 305) do 22. studenoga 1299. godine. Za potonje vidi: *Monumenta Traguriensia pars secunda. Acta curiae comunis Tragurii, volumen I ab 8. VIII. 1266. usque ad 6. XII. 1299.*, Miho BARADA (ur.), Zagreb, 1951., dok. 4, str. 246. (u nastavku: MT, III). Zatim slijedi Lampredije Jakovljević Vitturi od (barem!) 1308. (*Illyricum sacrum*, sv. IV, str. 366–367) do siječnja 1319. godine. Za potonje vidi: *Monumenta Traguriensia. Acta curiae comunis Tragurii, ab 1310. usque 1331.*, dok. 180, str. 517 (u nastavku: MT, IV). Zatim slijede Jove ili Silve/Silvestar (?) od travnja 1311. (MT, IV, dok. 5, str. 377) do studenoga 1341. (OT, kut. 61, sv. 6, fol. 20); Nikola Donatov de Casotis od 12. svibnja 1320. (CD, VIII, dok. 458.) do početka 1362. (I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 625.); Marko Silvestrov u ožujku i travnju 1339. (OT, kut. 61, sv. 3, fol. 9, fol. 15v). Dakle, u nekim slučajevima ispada da je bilo i po dvoje primicerija istodobno. Osim njih, dva trogirska klerika poznati su i kao biskupi, naime Lampredije Jakovljević Vitturi (1319./1320. – 1348.) i Nikola Donatov de Casotis (1362. – 1371.). Popis srednjovjekovnih trogirskih biskupa vidi u: *Illyricum sacrum*, IV, str. 307. Ironično je kako su obojica prethodno držali funkciju primicerija prije nego što su postali biskupi, a da nijedan od navedenih arhidakona nije dočeka status biskupa, što bi bilo više za očekivati.

¹¹ Vidi: *Illyricum Sacrum*, IV, str. 375; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (ur. Tadija SMIČIKLAS), sv. IX, Zagreb, 1911., dok. 459, str. 568. (u nastavku: CD, IX). Usp. Nada KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 256–257.

¹² Vidi: CD, IX, dok. 399, str. 490–491.

kako bi nadoknadio prethodna dva dokumenta, koje ovom prilikom i poništava.¹³ Pritom kanonici daju obećanje biskupu da neće birati nove kanonike sve dok broj trenutnih ne padne ispod 12.

2. Odnos između svjetovnih i crkvenih vlasti

U cijeloj priči s trogirskim frakcijama nužnim se čini postaviti odnos između klera i svjetovne vlasti u šire okvire. Naime, u literaturi je dosad više puta naglašeno kako od sredine 13. stoljeća, odnosno nakon smrti dugogodišnjeg trogirskog biskupa Treguana (1206. – 1256.), počinje faza opadanja moći Trogirске biskupije i crkvene organizacije u cjelini u korist svjetovne vlasti, čiji je temeljni organ, Veliko vijeće, najvećim dijelom oblikovan tijekom 70-ih i 80-ih godina 13. stoljeća. To je forma u kojoj će Veliko vijeće, uz određene izmjene, biti prepoznatljivo praktički do kraja plemićkog komunalnog poretka u Trogiru. Od kraja 13. stoljeća dominantnu ulogu u gradskim poslovima sve više preuzimaju organi javne vlasti preko upravitelja (potestata ili kneza), Kurije i Velikoga vijeća. Proces jačanja svjetovnih institucija vlasti tekao je istodobno s procesom formiranja plemića u zatvorenu političku elitu.¹⁴ Vrhunac tog procesa nalazi se u odredbama trogirskog statuta iz 1322., odnosno reformaciji iz 1340. godine, koje utvrđuju da je za pripadanje Velikom vijeću, a samim time i plemstvu, bilo potrebno da su otac, odnosno i otac i djed pojedine osobe bili

¹³ Vidi: *Isto*, str. 490. Nada Klaić zaključila je da su »nepravедni sinovi« ukrali sporne dvije isprave iz kaptolskog arhiva, odnosno smatra kako su »... javne isprave o tome (o broju kanonika – op. A. B.) neki 'iniquitatis filii' ukrali iz kaptolskoga arhiva (cartularium capituli). Stoga se nije točno znalo koji je broj zakonit«. Usp. N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 257. Međutim, iz samog dokumenta, zbog rupa u transkripciji, ne vidi se da je nužno riječ o krađi, niti kako izraz *cartularium* (kartular) može biti preveden kao arhiv. Doduše, 1309. godine, u kontekstu sukoba između biskupa i Komune oko prihoda crkve sv. Vitala, navodi se biskupova optužba da su gradske vlasti ukrale biskupske isprave i privilegije i da su mu ih dužne vratiti. Vidi: I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, II, Split, 1979., str. 1028–1030. Ukoliko je kazivanje biskupa Lampredija o nekim »pokvarenim sinovima« podudarno potonjoj krađi, onda bi to potvrdilo stav Nade Klaić. No, opet ostaje pitanje zašto je trebalo čekati dvadeset godina da se potvrdi vrlo osnovna stvar, a to je dozvoljen broj kanonika.

¹⁴ Usp. Ivo BABIĆ, *Trogir. Grad i spomenici*, Split, 2016., str. 87, 90; N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 185–196; Irena BENOVSKY LATIN, *Srednjovjekovni Trogir. Prostor i društvo*, Zagreb, 2009., str. 199, 205; Irena BENOVSKY LATIN, »Razvoj srednjovjekovne operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru«, *Croatia christiana periodica*, sv. 34, br. 65, Zagreb, 2010., str. 1–18. Dokument od 13. ožujka 1216. bilježi čitav niz uglednika, pri čemu u oko upada slijed zapisivanja imena i službi: »*Hec autem acta sunt in presentia totius curie Traguriensis, presentibus supradicto episcopo, Vrsone archidiacono, Paulo archipresbitro, Andrea primicero, Simone Grubese, Tollen, Dobrosio filio Drasizi, posuppo Milodrigo de Hostice, Vlčina posuppo de Biacio, iudicibus Traguriensibus Kasariza et Casoto, Petro Bufali, Petro de Cega, Drago Leonardi, Mirce de Lesca, Luca Teodosii, Luca de Uergine, Pelegriano Mratace, Dragenna et pluribus aliis clericis et laicis in id ipsum pariter congregatis.*« Vidi: OIL, sv. 539, fol. 42–42v. Naime, notar Ivan iz Trogira svjedoče je bilježio počevši od biskupa prema arhiđakonu, arhiprezbitru, primiceriju, kanonicima, podžupanima, da bi tek na kraju završio s gradskim sucima i drugim pobjliže navedenim svjedocima. Dakle, gradska vlast navodi se praktički na kraju, dok je biskup prva navedena, a samim time i najvažnija osoba u gradu. Stoljeće nakon toga, situacija je posve drukčija i svjetovna vlast upravlja političkim životom s velikim utjecajem i na crkvena pitanja, posebice u kontekstu vladavine kapetana i potestata Mateja Zorijeva (1311. – 1317.), o kojem će biti više riječi. Tekst dokumenta objavljen je u: Mladen ANČIĆ, »Od vladarske curtis od gradskog kotara. Bijaci i crkva sv. Marte od početka 9. do početka 13. stoljeća«, *Starohrvatska prosvjeta*, sv. 3, br. 26, Split, 1999., str. 233.

prethodno članovi Vijeća.¹⁵ Kasnije se od kraja 60-ih godina 14. stoljeća susreće i pojam »plemičko vijeće« (*consilium nobilium*) umjesto samo »opće vijeće« (*consilium generale*), čime je i sam naziv institucije prilagođen staleškoj stvarnosti.¹⁶ Kao posljedica jačanja svjetovne vlasti od sredine 13. stoljeća sve češće dolazi i do sukoba s crkvenom organizacijom, koja je doživjela vrlo ozbiljan udarac kada je konačno bulom pape Bonifacija VIII. proglašena Šibenska biskupija 1298. godine, nakon više od stoljeća napetih odnosa između Trogirске biskupije i šibenskog klera, koji se zbog podređenosti trogirskoj crkvi nalazio u nezavidnom položaju, kao i cijeli Šibenik koji bez statusa biskupije nije mogao imati formalno ni status grada (*civitas*).¹⁷

Što se tiče početka 14. stoljeća, zabilježen je sukob između biskupa i Komune u ispravi od 15. siječnja 1305. godine. Navodi se da je razlog spora bio u želji svjetovnih vlasti da uspostave kaznenu jurisdikciju na području sela Gustirne i Dobrovice, odnosno nad biskupovim kmetovima. Dogovoreno je da se sve dosuđene novčane ili materijalne kazne dijele između Komune i biskupa po pola.¹⁸ Ovom se prilikom prati klasični sukob zbog pitanja jurisdikcije, u kojem Komuna nastoji ući u »teren« koji pripada biskupskoj i crkvenoj korporativnoj jurisdikciji. Nekoliko godina kasnije sukob se manifestira u novim okolnostima tijekom ljeta 1308. godine. Naime, razvilo se pitanje izbora člника operarije, lokalne institucije čija je izvorna funkcija (do 1308. godine govori se o prokuratorima sv. Lovre) bila financirati izgradnju ili obnovu katedrale sv. Lovre. Međutim, operarija se s vremenom prometnula u svojevrsnu financijsku instituciju, čiji čelnik raspolaže solidnim prihodima. U nekim je situacijama operarij izdavao i novčane zajmove trogirskoj općini.¹⁹ U svakom slučaju riječ je o instituciji koja je raspolagala zasigurno respektabilnim financijskim sredstvima, i stoga od interesa i biskupu i gradskim vlastima, odnosno plemićkim frakcijama. I to posebice od ljeta 1308. godine, kada je posredstvom papinskog legata Gentila uspostavljen jasan institucionalni okvir djelovanja operarije i načina izbora njezinih člника.²⁰ U srpnju 1308. godine provedeno je glasovanje za novog operarija i to na temelju privilegija papinskog legata Gentila de Montefiore, koji se zadržao određeno vrijeme u Hrvatskoj, gdje je posvetio vrijeme

¹⁵ Za statut iz 1322. godine vidi: *Statut grada Trogira*, Vladimir RIMONDO (ur.), Split, 1988., str. 32–33. Usp. *Statutum et reformationes civitatis Tragurii*, Ivan STROHAL (priř.), Zagreb, 1915., str. 26–27. Reformaciju od 28. svibnja 1340. godine vidi u: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Tadija SMIČIKLAS (ur.), sv. X, Zagreb, 1912., dok. 389, str. 554–555. (u nastavku: CD, X); OIL, sv. 542, fol. 412v–414v. Usp. I. LUČIĆ, *Memorie storiche*, str. 227–228. Usp. N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 252–255.

¹⁶ Izraz *Consilio generali nobilium uirorum ciuitatis Tragurii* vidi najranije od 1. srpnja 1368. u: *Statutum et reformationes*, I. STROHAL (ur.), str. 174–175.

¹⁷ Povelju o osnutku šibenske biskupije od 1. svibnja 1298. godine vidi u: CD, VII, dok. 263, str. 304–305. Papa se u potonjoj ispravi za Šibenik doslovno koristi izrazom *villa*, kada on u stvarnosti funkcionira kao i svaki drugi dalmatinski grad, potpuno ravnopravno Splitu i Trogiru.

¹⁸ »Cum discordia orta fuerit temporibus retroactis inter suprascriptum dominum episcopum ex vna parte, et commune Tragurii ex altera, super iurisdictione criminalium questionum villanorum ipsius domini episcopi ...« Vidi: CD, VIII, dok. 88, str. 94–95.

¹⁹ Primjerice, trogirska općina prima novčani zajam od operarije u iznosu od 600 libara za tekuće troškove 20. lipnja 1389. godine. Vidi: Franjo RAČKI, »Notae Ioannis Lucii«, *Starine*, XIII, Zagreb, 1881., str. 249.

²⁰ Podrobnije o trogirskoj operariji vidi u: I. BENOVSKEY LATIN, »Razvoj srednjovjekovne operarije ...«, str. 1–18.

uređenju domaćih crkvenih prilika, prije nego što je otišao u Ugarsku i okrunio Karla Roberta za kralja.²¹ Pritom je vrlo korisno što je ostao sačuvan ishod glasovanja u Velikom vijeću u srpnju 1308. godine, prilikom izbora četvorice plemića, od kojih je biskup mogao imenovati jednoga za operarija. Naime, od 13 navedenih kandidata najviše glasova dobili su Franjo Valentinov (21), Grgur Lukin (14), Grgur Salingverov (14) i Ciprijan Marinov (12). Biskup Liberije, doduše, po svom je nahođenju izabrao Grgura Salingverova za operarija, čiji je mlađi rođak Lampredije tada bio primicerij Kaptola.²² To je jedna od rijetkih informacija koja kvantitativno bilježi društveni ugled i utjecaj navedenih plemića unutar Velikog vijeća, te stoga ne iznenađuje kako su se kasnije, između 1310. i 1312. godine, upravo Franjo Valentinov i Grgur Lukin našli na konzulskoj funkciji.²³ Međutim, u kontekstu frakcijskih sukoba intrigantno je kako nitko od ključnih aktera nakon 1310. godine nije naveden u izboru, poput Marina Andrijinoga, njegovih stričeva Gauzinja i Šimuna, odnosno Mateja Zorijeva.²⁴ S ob-

²¹ Vidi: OIL, sv. 542, fol. 22–23. Usp.: I. LUČIĆ, *Memorie storiche*, str. 481–482; CD, VIII, dok. 168, str. 187–188. O djelovanju papinskog legata Gentila u Dalmaciji općenito usp. Serdo DOKOZA, »Papinski legat Gentil i trogirске crkvene prilike«, *Vrtal*, br. 1–2, Trogir, 1998., str. 67–85; Serdo DOKOZA, »Papinski legat Gentil i splitske prilike«, *Kulturna baština*, sv. 24, br. 31, Split, 2002., str. 79–98; Serdo DOKOZA, »Papinski legat Gentil i crkvene prilike u Zadru početkom XIV. stoljeća«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 40, Zadar, 1998., str. 65–79.

²² Osim navedenih, glasove su dobili Sattacius (9), Dessa Basti (8), Dessa Morsice (7), Donat Nikole (6), Zanzas Nouelo (4), Grgur (Juraj?) Marinov (3), Dessa Dujmov (2), te Petar Dujmov (1) i Jancije Acellini (1). Vidi: OIL, sv. 542, fol. 22–23. Usp. I. LUČIĆ, *Memorie storiche*, str. 481–482; CD, VIII, dok. 168, str. 187–188.

²³ Vidi: F. RAČKI, *Notae*, str. 224–225.

²⁴ Početak otvorenog frakcijskog sukoba u Trogiru prati se od kraja 1310. ili početka 1311. godine, pri čemu je Marin Andrijin (Andreis) predvodio frakciju sastavljenu od rodova Andreis, Kazarica, Kastrafoci i Domišić, uz pojedine članove roda Vitturi i određeni broj trogirskih kanonika, zajedno sa svojim stričevima Šimunom i Gauzinjom, sinovima kneza Marina Amblaževa. S druge strane, Matej Zorijev (Jurjev) de Cega predvodio je frakciju sastavljenu od rodova Cega, Lucius, Cipiko i Casotis, uz aktivnu potporu dijelova puka i vlastitih »sljedbenika«. Marin Andrijin djelovao je kao neformalni predstavnik bana Mladena II. Bribirskoga, dočim je Matej Zorijev svoj politički interes vidio u približavanju Veneciji kako bi umanjio utjecaj knezova Bribirskih. Prema sačuvanim informacijama iz teksta papinske istrage od lipnja 1319. godine, Marin i Matej imali su ambiciju doći na čelnu funkciju u gradu (vjerojatno krajem 1310. ili početkom 1311. godine; vidi F. RAČKI, *Notae*, str. 225), no na kraju je prevagnuo Matej, što je nagnalo Marina da reagira agresivno i pritom usmrti gradskog notara i ozbiljno ozlijedi dvojicu konzula (nije jasno je li riječ pritom o konzulima iz starog ili novog sastava). Marin je tom prilikom prognan iz grada zajedno sa svojim pristašama, no vratio se nakratko kasnije, i to vjerojatno tijekom 1312. godine kada su zabilježeni potestat Pilater Rambertov i njegov vikar Rajnerije Manfredov (MT, IV, dok. 18, str. 392; dok. 46, str. 137–139; dok. 51, str. 144–149). Istodobno je gradom upravljao Matej kao kapetan, izabran nakon Marinova čina. Međutim, Marin je opet napustio grad, a Matej je prigrabio naslove potestata i »vječnoga« kapetana grada Trogira. To je trajalo do listopada 1317. godine, kada je Marinova frakcija uz pomoć Šibenčana preotela vlast, a Matej otišao u prognostvo u (vjerojatno) Split (CD, VIII, dok. 380, str. 362). To je pak trajalo do početka 1320. godine, kada dolazi do ubojstva tadašnjeg potestata Corrada de Turrisa (Ancona) i povratka Mateja i njegovih pristaša (I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 390). Iste godine vjerojatno umire Marin Andrijin, i to do početka lipnja (*Monumenta Ragusina. Liber reformationum*, [prir. Josip GELČIĆ], sv. V, Zagreb, 1897., str. 172), dok Matej Zorijev umire krajem 1322. godine, i to kao gradski sudac (I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 450). Između 1326. i 1328. godine traje proces mirenja prognane i vladajuće frakcije te se može reći da je do fizičke repatrijacije prognanih Trogirana došlo vjerojatno najkasnije do 1335. godine (OIL, sv. 542, fol. 182–250; I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, II, str. 432–438). Usp. tekst papinske istrage u: OIL, sv. 542, fol. 70–73v. Više o frakcijskim sukobima u Trogiru početkom 14. stoljeća vidi u: Ljubo KARAMAN, »Jedna epizoda iz građanskih borba u srednjovjekovnom Trogiru«, *Hrvatska revija*, XIII, Zagreb, 1940., str. 303–313; Irena BENOVSKY LATIN, »Politički sukobi u srednjovjekovnom Trogiru i njihov utjecaj na posjedovne odnose u gradu«, u: *Hereditas rerum croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Alexander BUCZYNSKI et al.

zirom na to da se oni kasnije navode kao predstavnici sukobljenih frakcija, možda su ciljano utjecali na izbor iz pozadine. Međutim, premda je situacija oko izbora operarija prošla bez većih tenzija, sukob između biskupa i Komune ipak je izbio, i to zato što je operarij Grgur zatražio četvrtinu prihoda od posjeda sv. Vitala, zbog čega je biskup izopćio gradske vlasti 16. rujna, a 2. studenoga 1308. godine iznio cijeli slučaj pred legatom Gentilom u Budimu. Naime, prethodno je ustanovljeno da je operarij imao pravo na četvrtinu prihoda iz parohije Drid, na četvrtinu od svih desetina i na sve oporučne legatate ostavljene za izgradnju katedrale.²⁵ Gentil je stoga presudio u korist biskupa, kojem je dao isključivo pravo raspolaganja imovinom sv. Vitala, na što su onda predstavnici gradskih vlasti uložili svoju žalbu. No, priziv im nije uspio, kako se prati u presudi legatova predstavnika Filipa iz Sardinije, koji je 16. travnja 1309. godine zaključio da je žalba gradskih vlasti neosnovana i da je biskup u pravu. Ne zna se kasniji razvoj događaja, no operariji su nastavili raspolagati prvotno naznačenim financijskim sredstvima.²⁶

S druge strane, sukob potestata i kapetana Mateja Zorijeva de Cega (na vlasti od 1311. do 1317.) s biskupom Liberijem i Kaptolom percipira se kao još jedna konfliktna epizoda u odnosima između crkvenih i svjetovnih vlasti u Trogiru, koji je ovog puta bio duboko povezan s plemićkim frakcijama i borbom oko političke moći. Tenzije između Crkve i Matejeva režima zabilježene su u zapisnicima Velikog vijeća tijekom 1314. godine. Naime, sukob se prati od 9. kolovoza 1314. godine, kada Veliko vijeće odlučuje zadužiti Ciprijana Marinova s prikupljanjem crkvene desetine do povratka biskupa Liberija, koji se u tom trenutku iz nekog razloga nalazio izvan Trogira.²⁷ Međutim, takva odluka nije dobro »sjela« trogirskom kleru, koji je 10. kolovoza, tj. sutradan, izbacio narod iz crkve i odbio služiti misu (*quod clerici occasione reformationis facte super facto decime eri expulerunt populum de ecclesia et recusant facere offitium in ecclesia*). Gradske su vlasti odlučile zaustaviti prikupljanje desetine i iznaći kompromis s crkvenim vlastima.²⁸ Iako se ne zna što se dogodilo neposredno nakon toga, prva vijest o toj situaciji datira od 21. listopada iste godine, kada Veliko vijeće odlučuje imenovati neke svoje ljude da rade na pomirenju biskupa s trogirskom klerom, što upućuje na to da je došlo do sukoba i unutar samih crkvenih struktura (*petitionem et instantiam communis ad cessandum scandalum inter dictum dominum episcopum et clericos*).²⁹

(ur.), Zagreb, 2003., str. 44–51; Irena BENYOVSKY LATIN, »Smještaj gradskog plemstva u dalmatinskim gradovima srednjeg vijeka«, *Acta Histriae*, sv. 16, Ljubljana, 2008., str. 46–49; I. BENYOVSKY LATIN, *Srednjovjekovni Trogir*, str. 26–41; Irena BENYOVSKY LATIN, »Izgradnja gradskih fortifikacija u Trogiru od 13. do 15. stoljeća«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 28, 2010., str. 27; N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 214–229, 247–256, 289–295, 324–359.

²⁵ Usp. I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, II, str. 1020, 1030.

²⁶ Usp. *Isto*, str. 1020–1030.

²⁷ Vidi: Muzej grada Trogira, Zapisni sjednica Trogirskog komunalnog vijeća, 1316, fol. 4 (u nastavku: MGT, Zapisnici). Treba odmah naglasiti kako se korišteni zapisnici Velikog vijeća ovdje konzultiraju prema novoj dataciji. Naime, čitav niz stvari u tim zapisnicima vodi prema zaključku da se zapisnici iz 1316. i 1317., trebaju zapravo smjestiti u 1314. i 1315. godinu. Podrobnije o tome u radu koji se tek nalazi u postupku objave: Tomislav POPIĆ – Ante BEĆIR, »Najstariji sačuvani sveščić srednjovjekovnoga registra odluka trogirskih vijeća: pitanje datacije i kronologije«, *Povijesni prilozi*, br. 59, 2020., str. 31–65.

²⁸ MGT, Zapisnici, fol. 5.

²⁹ MGT, Zapisnici, fol. 8.

Na temelju sljedećeg zapisnika od 2. studenoga vidi se da je Veliko vijeće povjerilo zadatak mirenja biskupa i klera četvorici plemića, od kojih se imenuje Grgur Salingverov, koji je upoznao Veliko vijeće sa zaključcima do kojih su došli. Na temelju njihova izvješća Vijeće odlučuje da se biskup mora vratiti u grad i da su mu se svi trogirski klerici dužni pokoravati.³⁰ Da je zapravo pritom riječ o sukobu između biskupa i Kaptola, izvještava isprava od 11. studenoga 1314. godine, prema kojoj trogirski kanonici daju punomoć primiceriju Lamprediju i kanoniku Marinu Amblaževu za rješavanje spora s biskupom.³¹ Zadnji spomen sukoba u zapisnicima datira od 7. prosinca 1314. godine, kada je zabilježen biskupov zahtjev u kojem on traži od svjetovne vlasti da prisili kanonike, koje naziva pobunjenicima, na pokornost biskupskom autoritetu. U tu svrhu gradske vlasti odlučuju imenovati četveročlani odbor koji će se baviti tim pitanjem, no nepoznat je neposredan razvoj situacije.³² Polazeći od toga da se arhiđakon Kazarica Martina Kazarice, primicerij Lampredije Jakovljević Vitturi, kanonici Marin sin Amblaža Martina Kazarice (arhiđakonov nećak), Albert Marina Andrijinoga (Andreis), Ivan Petra Kastrafocijeva, Dominik Karlov, Marin Jurjev (Hvalimir?) i Ciprijan (Jurjev) navode kao prognanici u tekstu papinske istrage iz lipnja 1319. godine, može se nazrijeti pozadina sukoba između biskupa i Kaptola.³³ Naime, iako se biskup kao stranac iz Ancone teško može sa sigurnošću povezati s frakcijom Mateja Zorijeva ili Marina Andrijina jasno je da su navedeni kanonici zabilježeni kao prognanici zajedno s Marinom Andrijinim, te se stoga može pretpostaviti da je do njihova odlaska iz grada došlo neposredno nakon 7. prosinca 1314. godine. Pritom treba istaknuti kako je kanonik Albert Marina Andrijinoga vjerojatno napustio grad s ocem u ranijim fazama sukoba (1312. ili 1313. godine) 11. studenoga 1314. godine jer se ne navodi među kanonicima. U tekstu papinske istrage predstavnik franjevac Grgur Salingverov iznio je kako su klerici pobjegli iz grada nakon što ih je biskup proglasio pobunjenicima i zatražio reakciju svjetovnih vlasti. Istaknuo je kako su napustili grad upravo iz straha od svjetovnih vlasti. Pritom je mislio vjerojatno na represiju, ili barem prijetnju represijom, kojom je potestat Matej upozorio redovnike samostana sv. Ivana Krstitelja da će ih vrlo okrutno ozlijediti i posljedično izbaciti iz grada ukoliko ga ne poslušaju.³⁴

³⁰ MGT, Zapisnici, fol. 8v.

³¹ Vidi: CD, VIII, dok. 307, str. 370–373. Pritom se navode sljedeći kanonici: »*Domini Kasariça archidiaconus et Lampredius primicerius Traguriensis nec non Marinus condam Anblassii, Possilus condam Theodori, Johannnes condam Petri, Cibrianus condam Gregorii, Matheus condam Luciani pro se et procuratorio nomine Marini condam Uiti, Dominicus condam Petroxii Carbe, supradictus primicerius nomine Sabolini Peruexe Traguriensis canonici et Cibrianus supradictus nomine Johannnis Sterbine et Martini Dessimiri absencium Traguriensium canonicorum.*«

³² »... *super petitione et monitione domini Liberii episcopi factis in presenti consilio qui petit et monet quod clerici Tragurienses cogantur per commune ad obbediendum sibi tanquam episcopo dicte ciuitatis viribus brachii secularis quia quidam ex eis sunt sibi inobbedientes et rebelles et incorrigibiles.*« Vidi: MGT, Zapisnici, fol. 10.

³³ »*Quod Matheus desulauerat clericos et laicos uidelicet Kasarizzam archidiaconum, Lampredium primicerium, Marinum Amblasi, Ioannem Castrafoci, Cepregnam, Marinum Iuri, Dominicum Carli et Albertum domini Marini Andree, cannonicos ecclesie Traguriensis.*« Vidi: OIL, sv. 542, fol. 71–71v.

³⁴ »*Ioannes Bractosclaui iurauit, interrogatus dixit quod audiuit dictum Matheum Sori dicentem dicto abbati et monachis monasterii sancti Iohannis quod si sue non assentiebant uoluntati, quod ipse uolebat facere incidere cordas et scappularia eorum usque ad culum et postea expellere uolebat ipsos extra Tragurium*

Njihov odlazak iz grada morao se stoga dogoditi negdje neposredno nakon 7. prosinca 1314. godine, s obzirom na to da su prijetnje predstavljale momentalnu opasnost za njihove živote.³⁵ Dakle, sukob između crkvenih i svjetovnih vlasti u Trogiru sam po sebi latentno aktualan zbog same naravi političkih odnosa u kojima uvijek postoji nadmetanje za dominantan položaj, u ovome slučaju za prvenstvo unutar granica Trogira, pomiješao se i s frakcijskim momentom i nadodao cijeloj dinamici sukoba. Splet okolnosti doveo je do rascjepa unutar Kaptola i trogirске Crkve po linijama zaraćenih frakcija, što je velikim dijelom odredilo razvojnu putanju trogirске katedralne zajednice i u nastavku 14. stoljeća. Navedeni kanonici (njih sedam od maksimalnih 12) pridružuju se frakciji Marina Andrijinoga, odnosno svome »kolegi« kanoniku Albertu koji se već nalazio u izbjeglištvu.

U dokumentu od 4. studenoga 1329. godine navedeno je sveukupno 11 kanonika, pri čemu je Gojслав Slavkov tek toga dana bio izabran.³⁶ Pritom se nameće pitanje gdje se u tom trenutku nalaze arhiđakon Kazarica, odnosno kanonici Ivan Petra Kastrafocijeva, Marin Amblažev te Albert Marina Andrijinog, koji također čine dio Kaptola? Uvidom u dokumente dolazi se do zaključka kako su tada Kazarica, Marin i Albert i dalje odsutni iz Trogira kao pripadnici prognane frakcije, no Ivan Petrov morao se tada nalaziti u Trogiru, a njegova pretpostavljena afilijacija s frakcijom Andreis vjerojatno je završila 1320. godine nakon što je dobio odštetu za štete koje je podnio u prethodnom razdoblju, zajedno s nizom drugih trogirskih plemića i građana, između svibnja i rujna 1320. godine.³⁷ Kazarica se još u listopadu 1328. godine navodi kao stanovnik Brača. Albert se pak navodi kao stanovnik Zadra 10. veljače 1326. godine, premda se ne može zaključiti nalazi li se i dalje u Zadru u listopadu i studenome 1328. godine. Na koncu se Marin Amblažev također navodi u listopadu i studenome 1328. godine kao dio prognane frakcije.³⁸ Stoga proizlazi iz napisanog kako se Kazarica, Marin i Albert nalaze izvan Trogira i u studenome 1329. godine, no treba napomenuti da oni svojim izbjavanjem iz grada nisu bili lišeni, niti su mogli biti lišeni svoga statusa u Kaptolu, jer svjetovne gradske vlasti ne posjeduju mehanizme kojima bi poništili nečiji kanonikat. To je isključivo u ingerenciji nadležnih crkvenih vlasti, odnosno trogirskog biskupa, splitskog nadbiskupa i/ili samog pape. U svakom slučaju, već iz ovog primjera postaje jasno do koje su mjere kanonici bili involvirani u frakcijskim sukobima, a govorimo samo o početnoj fazi.

(op. a. – A. B.), *et dictus abbas dicebat quod uolebat dare redditus dicti monasterii de quinque annis dictis fratribus minoribus ne expellantur, ideo vimetu(?) etc. exierunt.*« Vidi: OIL, sv. 542, fol. 72.

³⁵ »respondit dictus Gregorius syndicus fratrum minorum per sacramentum prestitum quod predicti clerici secesserunt de ciuitate quia preceptum erat de precepto episcopi quia erant sibi rebelles quod aliquis non daret eis aquam, focum nec panem, nec aliquid, et credit quod per timorem layci secesserunt et non propter aliud.« Vidi: OIL, sv. 542, fol. 72.

³⁶ Vidi: CD, IX, dok. 399, str. 490.

³⁷ Vidi: OIL, sv. 542, fol. 93. Zgodno je za primijetiti da je uz ime tada još kanonika Kazaricu 1286. godine stajao natpis: *Ego Kasarezza canonicus consentio, aliena manu me scripsi.* Ukoliko je to zaista kasniji arhiđakon Kazarica, to bi sugeriralo da je isti bio nepismen jer zašto bi ga inače druga ruka potpisivala ako je već sam prisutan. Vidi: CD, Supplementa II, dok. 85, str. 150.

³⁸ Vidi: 9. listopada 1328. (OIL, sv. 542, fol. 243), 6. studenoga 1328. (OIL, sv. 542, fol. 246), 10. veljače 1326. (OIL, sv. 542, fol. 240v).

Premda se članovi prognane frakcije vraćaju u Trogir vjerojatno početkom 1330-ih godina, nakon čega su se tek trebali ponovno prilagoditi novim okolnostima, politička scena se bitno promijenila od 1320. godine. Naime, od 1322. godine grad se nalazi pod upravom Venecije, a prvenstvo u gradskim poslovima nose pripadnici frakcije Cega, i zadržavaju ga sve do 1358. godine. Međutim, vladala je drukčija situacija unutar crkvene organizacije. Naime, primicerij Lampredije navodi se početkom 1319. godine kao izabrani biskup nakon smrti biskupa Liberija krajem 1318. godine. Znakovito je da je izbor napravljen u trenutku kada gradom upravlja frakcija Marina Andrijina (od listopada 1317. do proljeća 1320. godine).³⁹ Osim njega, arhiđakon Kazarica, iako fizički odsutan iz Trogira više od deset godina, ostaje na poziciji arhiđakona do svoje smrti početkom 1338. godine. Iste godine u kolovožu, ili nešto prije kolovoza, za novog arhiđakona imenovan je Jakov Petrov Vitturi, nećak biskupa Lampredija, koji se na tom položaju zadržava do početka 1358. godine, kada ga uhićuje kraljevska ugarska vlast za organiziranje i provođenje napada na Cege, o čemu će biti više riječi nešto kasnije.⁴⁰ Stoga je razvidno kako su klerici skloni frakciji Andreis upravljali stvarno ili nominalno i Biskupijom i Kaptolom u razdoblju od 1319. pa do 1349. godine, kada je nakon Lampredijeve smrti za biskupa postavljen Bartolomej. Međutim, valja naglasiti da se između 1342. i 1348. godine na čelu trogirске biskupije nalazi splitski arhiđakon Dessa Andrijin, umjesto suspendiranog Lampredija, za kojeg je utvrđeno da je odgovoran za čitav niz nepravilnosti u vođenju biskupije.⁴¹ Velik je utjecaj frakcije postojao i kroz osobu arhiđakona Kazarice od 1292. do 1319. godine, odnosno kroz arhiđakona Jakova od 1349. do 1358. godine unutar Kaptola. Stoga se može reći da se više od pola stoljeća kler sklon frakciji Andreis-Kazarica-Vitturi nalazio na najvišim funkcijama u okvirima trogirске crkvene organizacije, no to ne znači da su nužno imali većinu u cijelom sastavu Kaptola ili cijelog trogirskog klera. Ipak, to nije toliko ni važno jer je fokus na polugama moći i akterima koji su se njima koristili na određene načine i u ime određenih osobnih ili frakcijskih interesa, što ne mora imati previše veze s većinom u kvantitativnom smislu.

3. Arhiđakon Jakov Petrov: Kaptol i Komuna između latentnih i otvorenih sukoba

Izvori najbolje dokumentiraju »lik i djelo« trogirskog arhiđakona Jakova Petrova Vitturi, kojemu će se stoga posvetiti velik dio pozornosti u ovome radu. Naime, Jakov je bio sin Petra i unuk Jakova Totile Držimirova od roda Vitturi. Prvi spomen njega kao klerika datira od 15. ožujka 1332. godine. Naime, splitski nadbiskup Dominik Lukari u svojoj je presudi

³⁹ Navodi se kao *electus* u veljači 1319. godine (MT, IV, dok. 180, str. 517). Papa Ivan XXII. potvrdio je Lampredija na mjestu trogirskog biskupa u veljači 1320. godine (CD, VIII, dok. 452, str. 552–554).

⁴⁰ Vidi prvi spomen Jakova Petrova kao arhiđakona 14. kolovoza 1338. godine u: OIL, sv. 542, fol. 348. Jakov se navodi kao zarobljen od strane kraljevskih vlasti u izvješću koje je sastavljeno nakon banske istrage pokrenute s ciljem rassetljavanja događaja u Trogiru između prosinca i ožujka 1358. godine. Istraga se može datirati između ožujka i kolovoza 1358. godine. Vidi: OIL, sv. 540, fol. 13–16v.

⁴¹ Vidi izbor Desse Andrijinoga za upravitelja trogirске biskupije: CD, X, dok. 473, str. 665–670. Kratkotrajno je upraviteljem bio i Nikola Galuzzi, treviški arhiđakon, tijekom 1348. godine. Usp. I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 544–545.

poništio postupak trogirskog biskupa Lampredija, po kojem je potonji zanemario valjani izbor kanonika Stjepana Mihaelova (Cega) za župnika i rektora crkve sv. Vitala, a umjesto njega na taj položaj postavio svoje nećake i prezbite Dujma Mengacijeva i upravo Jakova Petrova. Na kraju isprave među svjedocima se navodi i kanonik Ivan Petra Kastrafocijeva, čija će uloga postati jasnijom dvije godine kasnije.⁴² Iako nije poznat posljedični razvoj događaja, taj dokument predstavlja zapravo prvu konkretnu informaciju o tome što se zaista zbivalo u pozadini. Crkva sv. Vitala ulazila je u bogatije župe, a samim time bila je i atraktivnija za jednog kanonika, a posebice za frakcijske interese. Treba se sjetiti da je upravo »plebanija« sv. Vitala dovela do jednog od niza sporova između biskupa i svjetovnih vlasti 1308. godine. I u tom pogledu biskupu nije bilo u interesu da Stjepan preuzme tu župu, ali ispriječio mu se na putu splitski nadbiskup. No neovisno o crkvi sv. Vitala, Jakov je zabilježen kao župnik (*plebanus et rector*) triju crkava. Naime, navodio se kao župnik i upravitelj crkve sv. Danijela u listopadu 1335. godine.⁴³ Nekoliko godina kasnije navodi se kao župnik i upravitelj crkve sv. Nikole u travnju, odnosno crkve sv. Jurja de Mirano u svibnju 1339. godine.⁴⁴ Osim toga, sačuvan je jedan vrlo znakovit bilježnički zapis od 6. veljače 1344. godine, koji otkriva kako su stvari zaista funkcionirale u Trogirskom kaptolu u to vrijeme. Naime, prezbiter Mihael Martinov obvezao se arhiđakonu Jakovu isplatiti 300 libara (oko 75 zlatnih dukata) povodom ispražnjenog kanoničkog mjesta. Premda to zvuči kao prevelika i nerealna svota, notar je zaista napisao *trecentis librarum paruorum*. Drugim riječima, Mihael je doslovno htio kupiti svoje mjesto u Kaptolu.⁴⁵

Da je susljedno tomu transakcija polučila uspjeh, vidi se iz kasnije isprave od 14. kolovoza 1352. godine, prema kojoj se Mihael navodi kao kanonik.⁴⁶ S obzirom na to da je riječ o pozamašnom iznosu novca, možda Mihael nije samo kupovao kanonikat nego i nešto što nije ostalo zabilježeno na papiru. Dakle, ne samo što su iz Kaptola isključeni svi oni »niskog« društvenoga podrijetla i statusa u 13. stoljeću, već se stjecanje kanonikata u praksi moglo i dobro naplaćivati, kao što se vidi iz primjera prebitra Mihaela. Samo za usporedbu, jedna kuća konfiscirana trogirskom plemiću Gauzinji Marina Amblaževa

⁴² Vidi: OIL, sv. 542, fol. 276–281.

⁴³ Za crkvu sv. Danijela vidi 22. listopada 1335. (OT, kut. 61, sv. 2, fol. 8).

⁴⁴ Za crkvu sv. Nikole vidi: OT, kut. 61, sv. 3, fol. 20v, a za crkvu sv. Jurja vidi: OT, kut. 61, sv. 3, fol. 35.

⁴⁵ »*Die martis VI februarii, Tragurii, in sala palacii communis coram dicto domino comite, presentibus Frederico Matei Luci, et Dessa Iohannis Luci testibus et Blasio Lucxe examinatore. Ser presbiter Micael condam Martini de Tragurio dixit quod ipse obligauerat se penes dominum Iacobum archidiaconum Traguriensem in quodam debito trecentis(?) librarum paruorum scripto per me notarium infrascriptum occasione cuiusdam canonicatus vacantis in ecclesia Traguriense, ad quem canonicatum ipse dominus Iacobus promisserat facere ipsum elligi et assummi.*« Vidi: OT, kut. 61, sv. 8, fol. 6. Pritom treba napomenuti kako je papinska (avinjonska) kurija tijekom 14. stoljeća ubirala posebni papinski porez (pristojbu) na vrijeme ispražnjenosti kanoničkog mjesta, o čemu pišu npr. M. JERKović, *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću*, str. 89–91. i Jadranska NERALIĆ, *Put do crkvene nadarbine. Rimski Kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*, Split, 2007., str. 74–75. Ipak, čini se da ovdje nije riječ o takvoj pristojbi, već o transakciji baš između prebitra Mihaela i arhiđakona Jakova. Sama činjenica da su osjećali potrebu učiniti transakciju pred svjetovnim vlastima i gradskim notarom u formi bilježničke isprave svjedoči o privatno-pravnom karakteru njihova dogovora. Da je riječ o papinskoj pristojbi, bila bi sasvim dovoljna interna kaptolska isprava, stoga se ne vidi razlog zbog kojeg bi se klerici obraćali svjetovnim vlastima za poslove koji se nalaze u crkvenoj korporativnoj jurisdikciji.

⁴⁶ Vidi: CD, XII, dok. 82, str. 117–118.

procijenjena je na 200 libara (oko 50 zlatnih dukata), dok je velika kuća s dvorištem konfiscirana njegovu bratu Šimunu Marina Amblaževa 1320. godine procijenjena pak na 500 libara (oko 125 zlatnih dukata).⁴⁷ Iako novac s vremenom devalvira, čini se svejedno zgodnim napraviti takvu usporedbu.

Nakon smrti strica Lampredija, Jakov je ostao zapravo najugledniji plemić unutar interesne mreže suprotstavljene Cegama, stoga ne iznenađuje što se čitava frakcija susljedno oblikovala oko njega samoga, odnosno što je bila toliko personalizirana. Jakov je imao na raspolaganju solidnu materijalnu infrastrukturu, kao i skoro dvadeset godina da oblikuje vlastitu klijentelističku mrežu. Zasigurno je taj proces podrazumijevao čitav niz društvenih transakcija nalik netom opisanoj s prezbитrom Mihaelom. Jakov je tu razgranatu mrežu posljedično i upregnuo u danom trenutku. Naime, 5. prosinca 1357. godine aktivirao je svoje pristaše kao i veći broj pučana da napadnu Josipa Stjepana Dujmova iz roda Cega, vođu frakcije Cega, i spomenutog Stjepana Mihaelova, koji je od 1348. godine služio kao hvarski biskup. Događaj predstavlja svojevrstan kontinuitet nekadašnjih frakcijskih sukoba, ali zbog uloge arhiđakona Jakova zadobio je specifičan sadržaj. Skoro svi ključni arhiđakonovi pomagači i izvršitelji bili su s njim osobno u bliskom srodstvu, kao što je to bio njegov prvi rođak Stjepan zvani Brasice, nezakoniti sin bivšeg biskupa Lampredija. Zatim Jakovljevi nećaci Petar i Nikola, sinovi pok. Mikacija Petrova (Vitturi), njegov vlastiti nezakoniti sin Martin te Nikola Jakovljevi Sobota, koji je lako moguće bio s Jakovom u srodstvu, no u tom trenutku djelovao je zajedno s Augustinom, nećakom Augustina Kažotova, s kojim je Nikola pak bio u stečenom srodstvu jer je bio oženjen Margaritom, nećakinjom kasnijeg trogirskog biskupa Nikole Donatova de Casotis. Iz roda Casotis, među arhiđakonove suradnike treba ubrojiti još i Donata i Augustina, sinove pok. Kažota.⁴⁸ Osim njih, u okviru arhiđakonove pratnje (*comitiua*) nalazili su se Nikola i Gauzinja, sinovi nekadašnjeg vođe frakcije Andreis, Marina Andrijinoga. Ivan Lučić u svojoj povijesti Trogira iznosi kako su arhiđakonu Jakovu pripomogli njegovi rođaci Andreisi i Kažotići, međutim nejasno je iz izvornog materijala na kakvo srodstvo točno cilja.⁴⁹ Josip Stjepanov je po svemu sudeći uspio pobjeći s pristašama i rođacima u Split, kako se to zaključuje iz jedne isprave od 18. ožujka 1358. godine.⁵⁰ Hvarski biskup Stjepan je, kako to dokumentira u svojoj presudi biskup Bartolomej od 30. listopada 1358. godine, unatoč zadobivenim ranama ipak preživio napad.⁵¹ Napad je izveo Jakovljevi rođak Stjepan zvani Brasice, od-

⁴⁷ Vidi: OIL, sv. 542, fol. 90v, 94v.

⁴⁸ Vidi: OIL, sv. 540, fol. 14–14v. Za Margaritu vidi oporuku biskupa Nikole od 21. studenoga 1370. godine (OIL, sv. 540, fol. 96). S druge strane vrlo podrobno o genealogiji obitelji Casotis u 13. i 14. stoljeću piše Zdravka JELASKA MARIJAN, »Trogirski rod Kažotića u XIII. i XIV. stoljeću«, *Croatia christiana periodica*, sv. 26, br. 49, Zagreb, 2002., str. 17–46. O samom primiceriju pa biskupu Nikoli Donatovome de Casotis usp. Zoran LADIĆ, »Prilog životopisu trogirskog biskupa Nikole Kažotića«, *Croatia christiana periodica*, sv. 24, br. 45, Zagreb, 2000., str. 1–20. O akterima od 5. prosinca 1357. godine vidi: OIL, sv. 540, fol. 13–17, 20–24v.

⁴⁹ Takvo što je u literaturi zapazila već spomenuta Z. JELASKA MARIJAN, »Trogirski rod Kažotića ...«, str. 37–38. Usp. I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 606.

⁵⁰ Isprava ukratko dokumentira prethodna nemila zbivanja u Trogiru. Vidi: OIL, sv. 540, fol. 11–12v.

⁵¹ Vidi: OIL, sv. 540, fol. 38.

nosno cijeli »prljavi« posao odradili su zapravo ljudi poput Stjepana, pripadnici puka koji nisu imali političkih prava ni visoki status u društvu.

Iako se često u starijoj literaturi može naići na interpretacije koje polaze od toga da je tom prilikom, kao i u drugim sličnim slučajevima u dalmatinskim gradovima, došlo do »pučkog ustanka«, čini se da su takvi zaključci uvelike pojednostavljeni i opterećeni suvremenim projekcijama na prošlost.⁵² Svi politički sukobi u Trogiru tijekom 14. stoljeća svoj korijen imaju u plemićkim frakcijama, koje diktiraju tempo i pokreću sva politička zbivanja jer kontroliraju poluge vlasti i posjeduju golemu većinu dostupnih materijalnih resursa u svom društvenom okruženju. Naravno, pučani sudjeluju, ali kao što se vidi iz priloženoga, služe ponajprije kao koristan alat plemićima, bili toga svjesni ili ne, u nadi da će poboljšati svoj društveni položaj i materijalnu egzistenciju. Iako se djelovanje pučana u takvim slučajevima može samo po sebi definirati kao neka vrsta ustanka, ono nije, barem se to tako čini iz ovoga kuta gledanja, pokretač zbivanja. Drugim riječima, plemićki frakcijski konflikti i pučki ustanci odvijaju se istodobno, no pučki element nalazi se u svojstvu objekta, a ne subjekta.

Premda ne postoji previše izvora koji dokumentiraju ta zbivanja, ipak su postojeći potpuno reprezentativni. Naime, netom nakon 5. prosinca i napada na Cege situacija se primirila i u nekom kontekstu za potestata je angažiran Rudolf de la Piro (Ankona?), zajedno s trogirskim pučaninom Dragulinom Hrvatčinom s funkcijom kapetana naroda. Međutim, njihova je uloga u svemu vrlo nejasna, pogotovo Dragulinova.⁵³ Jasno je da je negdje tijekom veljače ili ožujka u grad ušla banova vojska, koja je u ime kralja Ludovika potvrdila njegovu vlast u Trogiru, prethodno već uspostavljenu u srpnju 1357. godine, nakon što je došlo do pobune protiv mletačke vlasti u Splitu i Trogiru, koji su bili u dogovoru po tom pitanju.⁵⁴ Naime, cijeli frakcijski okršaj iz prosinca 1357. godine odvija se u kontekstu rata između kralja Ludovika Anžuvina i Venecije, koji je pokrenuo sam kralj s ciljem potiskivanja Mlečana s cijelog istočnog Jadrana (od Kvarnera do Drača), što mu je i pošlo

⁵² Usp. primjerice: Miroslav KURELAC, »Pučki ustanci u djelima Ivana Luciusa-Lučića«, *Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 10, br. 1, Zagreb, 1977., str. 239–247.

⁵³ Rudolf i Dragulin zabilježeni su svega na tri, odnosno dva mjesta. Naime u ispravi hrvatskog bana Ivana Čuza od 23. kolovoza 1358. godine, koja bilježi formalno mirenje između potestata Rudolfa, kapetana Dragulina, gradskih vlasti i cijele populacije s prognanim Josipom Stjepanovim i njegovim pristašama od 17. i 18. ožujka 1358. godine (OIL, sv. 540, fol. 25). No treba biti oprezan s takvom podjelom jer biskup Bartolomej u svojoj presudi navodi kako je već potestat Rudolf osudio Stjepana zvanoga Brasice: »... *qui Stephanus propter hoc sententialiter fuit condemnatus, mutilatus manibus et per sententiam publice latam in platea Tragurii per nobilem virum Rudolphum de Piro potestatem ciuitatis eiusdem, presente toto populo ciuitatis* ...« Vidi: OIL, sv. 540, fol. 38–38v. I na koncu su zabilježeni u Lučićevim Notama, gdje se navodi Rudolf kao trogirski potestat u ožujku 1358. godine, očito na temelju isprave bana Ivana, a Dragulin kao kapetan 18. siječnja 1357. (!) godine. Međutim, čini se da je to ipak nemoguće, uzimajući u obzir cijeli slijed zbivanja koji je prethodio ožujku 1358. godine, pa je vjerojatno riječ o nehotičnoj Lučićevoj pogrešci. Vidi izvornik: Arhiv HAZU, *Ioannis Lucii Traguriensis notata historico-chronologica*, sign. Kodeksi, I c 56., fol. 43a. Usp. F. RAČKI, *Notae*, str. 234. U Račkovu tekstu pritom se potkrala jedna omaška. Navodi se da je riječ o 28. siječnju 1257., no kada se provjeri izvornik, nedvojbeno je da je Lučić notirao datum 28. siječnja 1357. godine. No u svakom se slučaju čini da je bliže kontekstu da se radilo o 28. siječnju 1358. godine.

⁵⁴ Usp. I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 585–586, 605–606.

za rukom do početka veljače 1358. godine.⁵⁵ Upravo je takvo tranzicijsko razdoblje između prestanka jedne vlasti i uspostave nove predstavljali plodno tlo za izbijanje političkog sukoba na lokalnoj razini, za što je više nego ogledan slučaj Trogira u 14. stoljeću. Nakon što je ban potvrdio kraljevsku vlast u Trogiru naredio je istragu o svemu što se dogodilo do ožujka 1358. godine, na temelju čega je sastavljeno izvješće s rezultatima istrage, koje nije datirano, ali se može barem načelno datirati između ožujka i kolovoza 1358. godine.⁵⁶ Naime, 14. kolovoza 1358. godine ban Ivan Čuz i kraljevski sudac Nikola Seč objavljuju presudu protiv svih onih koji su optuženi za sudjelovanje u napadu na Josipa Stjepanova i Stjepana Mihaelova, koja se najvećim dijelom podudarala s tekstom prethodnog izvješća.⁵⁷ Čini se da je Jakov u svemu tome imao više motiva, ali da mu je primarni cilj ukloniti hvarskog i bračkog biskupa Stjepana Mihaela, s kojim je po svemu sudeći bio u dugogodišnjem rivalstvu, barem od ožujka 1332. godine i spomenutog slučaja sa župom sv. Vitala. Stjepan je također bio trogirski kanonik, koji je u listopadu 1348. godine postao hvarskim biskupom. Dakle, deset godina bio je podređen arhiđakonu Jakovu u kaptolskoj hijerarhiji, iako je možda bio i stariji od njega.⁵⁸ Teško je pritom točno identificirati Stjepanovu obiteljsku pripadnost, no čini se da bi mogao biti sin Mihe Stjepana Dujmova (Cega), a samim time i usko povezan s frakcijom Cega. S druge je strane stajao širi motiv napada na Cega. Naime, cilj je bio poništiti njihovo prvenstvo u gradskim poslovima, koji je arhiđakon svakako dijelio sa svim svojim suradnicima, bilo plemićima, bilo pučanima, koje je privukao obećanjima o novoj raspodjeli resursa nauštrb Cega. Dakle, riječ je o mješavini različitih motiva i interesa, osobnih i frakcijskih. U tom smislu stav Nade Klaić o tome da nemili događaji iz 1357. i 1358. godine nisu imali nikakve veze sa sukobima unutar plemstva čini se iz nove perspektive potpuno promašenim.⁵⁹ Štoviše, ne samo da su ti događaji imali veze sa sukobima nego su imanentno iz njih i proizlazili. Frakcije su

⁵⁵ Venecija se odriče svih posjeda koje je do tada držala između Kvarnera i Drača na temelju mira uglavljeno s kraljem Ludovikom 18. veljače 1358. godine. Vidi: *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga III od godine 1347. do 1358.*, Šime LJUBIĆ (ur.), Zagreb, 1871., dok. DXLI, str. 368–371. Usp. za širi trogirski kontekst: I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 582–594.

⁵⁶ Vidi: OIL, sv. 540, fol. 13–17.

⁵⁷ Vidi: OIL, sv. 540, fol. 20–24v. Tijekom srpnja i kolovoza 1358. godine u Hrvatskoj je djelovala posebno delegirana kraljevska komisija sastavljena od bana Ivana Čuza, kraljevskoga suca Nikole Seča, kaločkog nadbiskupa Nikole, bosanskog biskupa Petra i kraljevskog kapelana Grgura. Riječ je o jednoj u nizu komisija sa zadaćom da se urede političke prilike u Hrvatskoj i Dalmaciji povodom uspostave vlasti ugarskog kralja Ludovika Anžuvinca. Vidi: Damir KARBIĆ, »Defining the position of Croatia during the Restoration of Royal Power (1345. – 1361.). An Outline«, ...*The Man of Many Devices who Wandered Full Many Ways... Festschrift in Honor of János M. Bak*, Baldász NAGY – Marcell SEBŐK (ur.), Budimpešta, 1999., str. 524–525.

⁵⁸ Za napredovanje u hvarskog biskupa vidi: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Tadija SMIČIKLAS (ur.), sv. XI, Zagreb, 1913., dok. 369. (u nastavku: CD, XI). S druge strane, prvi put ga se zatječe kao trogirskoga kanonika 1328. godine (OT, kut. 61, sv. 1, fol. 1).

⁵⁹ »Namjerno ne navodim kao uzrok prevratu suparničku borbu patricijata, jer ona zaista u ovo burno doba trogirске povijesti najmanje dolazi do izražaja. To što su se Kažotići i Blažići priključili arhiđakonu Jakovu nije dokaz da su na strani puka, nego da su jedva dočekali priliku za osvetu i sada je izvršili. To posebno vrijedi za Blažiće, koji su, kako smo to spominjali, nakon 1322. god. potisnuti s vlasti u gradu... N. KLAJĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 301.

predstavljale motor pokretač praktički svih unutarnjih političkih zbivanja, i to ne samo onih u situacijama otvorenog sukoba.

Da je bilo tako, osim slučaja iz 1332. godine, pokazuje i jedan incident od 22. kolovoza 1338. godine, kada je biskup Lampredije doslovno izopćio Petraku i Josipa, sinove Stjepana Dujmova (Cega), te Gaudija Stojšu zato što su u svojstvu trogirskih poklisara krenuli ususret vojsci bosanskog bana s darovima.⁶⁰ Bez saznanja o obiteljskim i frakcijskim pripadnostima taj događaj bio bi možda sagledan na općeniti način, iz crkvene perspektive, no ukoliko se istakne da je navedena trojka pripadala zapravo među vodeće osobe u frakciji Cega, postaje jasnijim zašto se biskup odlučio na taj potez, kojim se načelno koristi tek kao zadnjom opcijom. Izopćenje se u ovom slučaju može tumačiti kao oblik vođenja frakcijskog sukoba drugim, formalnim i općeprihvaćenim metodama pomoću kojih je akterima lakše prikriti svoje stvarne motive djelovanja.⁶¹ Međutim, čini se da je suvremenicima moglo biti posve jasno što se događa. U tom je pogledu zabilježen 25. srpnja 1334. godine nalog iz Venecije upućen trogirskim gradskim vlastima, kojima je naređeno da napokon isplate odštetu Danijelu Jakovljevome, obećanu još 1320. godine od strane potestata Marka Vitturi iz Venecije.⁶² Uzimajući u obzir da frakcija Cega dominira unutar gradskih vlasti, može se pretpostaviti zašto se odugovlači s isplatom, odnosno zašto Danijel i posebice Lampredije stoje u opoziciji.⁶³

Biskup Bartolomej u svojoj ispravi iz listopada 1358. godine iznosi, između ostalog, kako je 22. kolovoza 1338. godine arhidakon Jakov nožem napao Ivana Petra Kastrafocijeva i odrezao mu dio nosa (*uenerabilem uirum dominum Iohannem Petri publice cum ferro percussit, et partem nasi eius amputauit*).⁶⁴ Takav slijed događaja daje veću težinu činjenici što je Ivan naveden kao svjedok u ispravi splitskog nadbiskupa 1332. godine. Dakle, teško je taj napad mogao biti samo rezultat spontanog afekta, već jedino manifestacija mnogo dužega suparništva, koje se nastavilo sve do kraja 50-ih godina 14. stoljeća. I to posebice vrijedi kada se istakne da je doslovno istoga dana (22. kolovoza) zabilježeno i već opisano izopćenje Josipa i Petrake, sinova Stjepanovih, te Gaudija Stojše. Suparništvo između biskupa i njegovih nećaka s jedne strane, te Stjepana Mihaelova i Ivana Petra Kastrafocijeva s druge strane može se izvrsno pratiti u sljedećem primjeru. Dvije godine nakon presude splitskog nadbiskupa Dominika protiv biskupa Lampredija (od 13. ožujka 1332.) povodom njegova postupanja s kanonikom Stjepanom Mihaelovim i prihodima crkve sv. Vitala, dogodio se identičan scenarij s Ivanom Petra Kastrafocijeva. Zabilježeno je tako

⁶⁰ Usp. N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 261–262.

⁶¹ Usp. I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 535–536. Gradske su vlasti reagirale na biskupov potez tako što su izostavile ime biskupa Lampredija iz službenih dokumenata (*omisso nomine episcopi causam dantis secundum reformationem communis Traguriensis, diei sabbati X. aprilis*) kako se to vidi u ispravi od 10. travnja 1339. godine. Vidi: CD, X, dok. 318, str. 449. Usp. N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 262.

⁶² Vidi: *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga I od godine 960. do 1335.*, Šime LJUBIĆ (prir.), Zagreb, 1868., dok. DCXXXI, str. 425–427. (u nastavku: *Listine*, I). Svota je sada uvećana, pa iznosi 1670, a ne prvotnih 1330 libara iz 1320. godine.

⁶³ Usp. N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 259–260.

⁶⁴ Vidi: OIL, sv. 540, str. 36v. Biskupove tvrdnje potvrđuje suvremeni dokument (OIL, sv. 542, fol. 351v) od 24. kolovoza 1338. godine.

u novoj presudi od 10. veljače 1334. godine kako nadbiskup skida izopćenje s trogirskog biskupa Lampredija, koji je zapao u to stanje zato što je nepravedno oduzeo Ivanu njegov kanonikat kao i popratnu crkvenu prebendu s namjerom da ju raspodijeli svojim spomenutim nećacima Dujmu Mengacijevu i Jakovu Petrovu. Prebenda se sastojala od prihoda crkve sv. Mavra (Mavara) na Čiovu, crkve sv. Marije od Špiljana i polovice prihoda crkve sv. Marije de Monte. Dakle, Lampredije je pokušao istu stvar s Ivanom, kao što je pokušao i s crkvom sv. Vitala u slučaju kanonika Stjepana Mihaelova.⁶⁵

Da bi se to sve bolje razumjelo, nužno je izdvojiti i kontekstualizirati djelovanje kanonika Ivana Petra Kastrafocijeva, koji uz arhidakona Jakova i hvarskog biskupa Stjepana predstavlja ključ za razumijevanje cijelog lokalnog mozaika. Naime, Ivan je prvi puta naveden kao kanonik u kolovozu 1312. godine na trogirskom sudu.⁶⁶ Prati ga se u izvorima od tada pa sve do listopada 1359. godine u svojstvu kanonika, što znači da čitavo to vrijeme nije uspio napredovati u kaptolskoj hijerarhiji.⁶⁷ Određene pojedinosti o njemu već su spomenute, no valja ih ukratko prikazati zajedno s ostalim biografskim podatcima. Spomenuto je tako kako se nalazio u progonstvu s Marinom Andrijinim zajedno s većim brojem trogirskih kanonika (Kazarica, Lampredije, Marin Amblažev, Albert Marina Andrijinoga, odnosno Dominik Karlov, Ceprenja te Marin Jurjev) koji su se našli u sukobu s biskupom Liberijem, nakon prosinca 1314. godine. Isto tako, spomenuto je kako je 1320. godine primio oštetu za štete koje je podnio tijekom prethodnog razdoblja u političkim sukobima te da se u ožujku 1332. godine navodio kao svjedok u presudi splitskog nadbiskupa protiv trogirskog biskupa Lampredija, odnosno da mu je Lampredije pokušao oduzeti kanonikat prije 1334. godine. U konačnici, istaknut je nemili događaj od 22. kolovoza 1338. godine tijekom kojeg je arhidakon Jakov Petrov napao Ivana i odrezao mu dio nosa, o čemu pomno izvještava biskup Bartolomej.

Pritom je intrigantno kako se u tom istom mjesecu, naime 17. kolovoza 1338. godine, Ivan zajedno s plemićem Gaudijem Stojše navodi kao izabrani zastupnik samog biskupa Lampredija, kojeg je pozvao osobno papa Benedikt XII. na audijenciju jer se do njega pronio glas o nekim nedopuštenim radnjama i potezima biskupa Lampredija. Međutim, Lampredije zbog starosti i bolesti izabire zastupnike.⁶⁸ Može se pretpostaviti da se nešto zbilo između 17. i 22. kolovoza što je za rezultat imalo Jakovljevićev napad na Ivana, a to nešto je

⁶⁵ »... quod ipse predictum dominum Johannem, quem indebite et iniuste ac ex animo, ut asseruit, priuauerat, ad omnia sua ecclesiastica beneficia, videlicet canonicatum cum prebenda Traguriensis ecclesie, ecclesiam sancti Stephani de Trimerudo, ecclesiam sancti Mauri de insula Boue, ecclesiam sancte Marie de Spilano et medietatem ecclesie sancte Marie de Monte, quos in ecclesia, ciuitate et diocesi Tragurii dudum obtinebat, cum omnibus fructibus, prouentibus, iuribus et redditibus suis huc usque exinde perceptis et etiam qui per eundem percipi comode potuerunt et cum expensis factis per ipsum dominum Johannem occasione predicta in integrum restituebat et eciam cassabat omnem processum et sentenciam factum et factam per ipsum dominum episcopum contra eundem dominum Johannem occasione predicta et totaliter debebat, CD, X, dok. 95, str. 146–120. Možda bi taj incident objasnio zašto kanonik Ivan Petra Kastrafocijeva nije naveden u ispravi od studenoga 1329. godine, u kojoj Lampredije potvrđuje maksimalan broj od 12 kanonika. Vidi: CD, IX, dok. 399, str. 490.

⁶⁶ MT, IV, dok. 30, str. 404.

⁶⁷ CD, XII, dok. 482.

⁶⁸ CD, X, dok. 297, str. 408.

moglo biti izravno povezano s papinim pozivom te izopćenjem Gaudija, Josipa i Petrake. Teško je reći išta konkretnije od toga. Spominju se ponovno Ivan i Gaudije, ali sada kao predstavnici kneza i gradske vlasti 9. travnja 1341. godine, što znači da nisu djelovali u biskupovo ime. Naime, papa je delegirao kardinala Galajranda da istraži slučaj, a on je posljedično odlučio da Lampredija treba suspendirati s položaja biskupa, odnosno oduzeti mu sve postojeće ovlasti.⁶⁹ U međuvremenu je papa izabrao splitskog arhidakona Dessu Andrijinoga za upravitelja Trogirске biskupije umjesto suspendiranoga Lampredija, što se vidi u ispravi od 30. lipnja 1342. godine.⁷⁰ Lampredije je ostao suspendiran do smrti 1348. godine, što se u praksi moralo odraziti i na položaj njegova nećaka Jakova.⁷¹ S druge strane, izopćeni Gaudije Stojše je zajedno s kanonikom Ivanom imao konkretne motive da, uz očitu potporu trogirskih gradskih vlasti, aktivno utječe na suspenziju biskupa Lampredija. S druge strane, biskup Lampredije iste je godine sklopio brak između Jelene, kćeri pok. kliškog kneza Jurja II. Bribirskoga, i Vladislava Kotromanića, iako je izopćio spomenutu trojicu baš zato što su kao trogirski poklisari uspostavili kontakt s bosanskom vojskom koja se kretala preko trogirskog zaleđa. Vjerojatno je zbog toga i shvaćen kao *Bosnensium hereticorum fautor*. Dakle, Lampredijeve odluke nisu bile motivirane stvarnom brigom o mogućoj »kontaminaciji« Trogirana s hereticima, već vjerojatno frakcijskim interesima. Međutim, Jelena i Vladislav već su bili u trećem ili četvrtom stupnju srodstva, pa se i tu prati odstupanje od kanonskih propisa, zbog čega je, između ostaloga, bio i pozvan od pape 1338. godine da objasni svoje postupke.⁷²

S druge strane, izvorni materijal dopušta dobar uvid u ulogu kanonika Ivana Petra Kastrafocijeva između 1350. i 1359. godine. Prvi dokument u nizu od 16. veljače 1350. godine dokumentira kako su trogirski kanonici jednoglasno izabrali splitskog primicerija Franju i splitskog plemića Franju Damjanova za svoje predstavnike u sporu koji je izbio s kanoni-

⁶⁹ OIL, sv. 542, fol. 427–435.

⁷⁰ Vidi: CD, X, dok. 473, str. 665–670. U ispravi papa Klement VI. iznosi sljedeću negativnu ocjenu biskupa Lampredija, polazeći od stajališta njegova prethodnika Benedikta XII.: »*coram felicis recordacionis Benedicto papa XII. predecessore nostro in consistorio publico proposito, quod Lampredius episcopus Traguriensis ad ecclesiam Traguriensem ingressum canonicum nequaquam habuerat, et incontinencie vicio laborabat, eratque alienarum nuptiarum publicus violator; et cum vilibus et suspectis mulieribus vitam ducebat enormiter dissolutam, et quod existebat bonorum dislapidator ecclesie antedictae, et publicus homicida et Bosnensium hereticorum fautor, symonie, periurii et nonnullis aliis gravibus et enormibus criminibus irretitus, et quampluribus excommunicationum sententiis innodatus tam ab homine quam a iure, quodque sic ligatus et suspensus ab executione pontificalium et divinis officiis, sibi etiam ingressu ecclesie interdicto, in contemptum clavium multociens scienter et in pontificalibus huiusmodi officia celebrare, immo verius prophanare, quantum in eo fuit, presumpserat, et quod erat super premissis tam in civitate et diocesi Traguriensi, quam in provincia Spalatensi circumstante apud bonos et graves publice diffamatus...* str. 665.

⁷¹ Usp. o svim pojedinostima u postupku protiv biskupa Lampredija u: I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 534–545. Nije naodmet istaknuti kako je Venecija kod pape lobirala za izbor trogirskog kanonika Ilije Lukinoga na mjesto trogirskog biskupa, što na kraju nije uspjelo, kako se to vidi po dokumentu od 25. listopada 1348. godine. Vidi: *Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga II od godine 1336. do 1347.*, Šime LJUBIĆ (ur.), Zagreb, 1870., dok. CLXIII (u nastavku: Listine, II).

⁷² O tome se govori u kontekstu postupka protiv biskupa Lampredija u dokumentu od 24. kolovoza 1338. godine: »... *quo Vladislava frater bani Stephani de Bossina supradicti in presentia uestra desponsavit dominam Helenam filiam comitis Georgii de Clissia propinquam dicti Vladislavi in tertio et quarto gradu, quod sine dispensatione domini pape eius uxor esse non potuit sed fuit contra mandata sancte matris ecclesie Romane...*, OIL, sv. 542, fol. 351v.

kom Ivanom Petrovim, i to pred splitskim nadbiskupom. Pritom je Kaptol sazvao kanonik Ilija Lukin, koji je u tom trenutku djelovao i kao vikar biskupa Bartolomeja, dočim se arhiđakon Jakov ne navodi posebno.⁷³ Međutim, taj sudski aranžman nije polučio uspjeh jer su obje strane u sukobu, kanonik Ivan i ostatak Kaptola, izabrale 14. kolovoza 1352. godine biskupa Bartolomeja za pomiritelja. Navodi se da je spor nastao zbog pitanja Ivanova kanonikata i crkvenih beneficija, odnosno čak i izopćenja.⁷⁴ Nažalost, nije poznat ishod cijelog spora, već kaptolska presuda od 17. kolovoza 1355. godine bilježi Ivanovu ulogu u jednoj nezgodnoj situaciji unutar same trogirске katedrale. Naime, zabilježeno je da je kanonik Ivan optužio trogirskog kneza Petra Gradenika da je u nekom sporu pogodovao samo jednoj strani, pri čemu je upravo Ivan predstavljao onu oštećenu. Ivan je u nastavku obrazložio da je knez konkretno nepravedno uzeo 120 libara od imovine njegova rođaka i prokuratora Mateja Mihaela Klauđijeva (Chiudis). Knez je to negirao pa ga je Ivan nazvao lažljivcem (*eidem domino comiti dixit: mentiris per gutur tuum*), što je prouzrokovalo nemir među svima okupljenima. Posljedično su arhiđakon Jakov i kanonik Ilija Lukin, uime Kaptola i u svojstvu biskupovih vikara, sastavili opsežnu optužnicu protiv Ivana koja se sastojala i od drugih krimena iz prošlosti. Na sličan način postupio je i biskup Bartolomej 1358. godine što se tiče prijestupa arhiđakona Jakova. Naime, Jakov i Ilija iznose kako je Ivan svojim djelovanjem unosio razdor unutar klera i puka u Trogiru i Splitu, što je vodilo i do krvavih fizičkih obračuna, kao i da je svojedobno zavadio biskupa Lampredija s knezom Ivanom Maurocenom (1336. – 1338.). Razdoblje uprave Ivana Maurocena izravno bi se poklopilo sa zbivanjima iz 1338. godine, kada je Jakov postao arhiđakon te kada je napao i ozlijedio Ivana Petrova. Ironično je stoga da zapravo Jakov kao »krvnik« sudi svojoj žrtvi kanoniku Ivanu Petrovu, no tu prošlost prezentira na način na koji njemu i drugima odgovora, iskorištavajući novonastale okolnosti i spomenuti ispad u katedrali kako bi se riješio Ivana, koji mu je bio trn u oku dugi niz godina. U tom pogledu, Jakov i Ilija osuđuju Ivana na egzil (konkretno, konfinaciju) u trajanju od pet godina na otok Korčulu da bi se »pokajao za svoje grijeh« (*dantes eidem confinium ciuitatem Corculanam, ut ibidem suorum peccatorum agat penitentiam*).⁷⁵ Dakle, Jakov je Ivana udaljio iz Trogira, no ostao mu je još drugi rival, hvarski biskup Stjepan Mihaelov, ali taj mu dio priče nije pošao za rukom u prosincu 1357. godine.

Ostalo je još nekoliko dokumenata koji se tiču kanonika Ivana Petrova, a prvi je od 13. prosinca 1358. godine, koji ponovno smješta kanonika Ivana Petrova u tekući konflikt unutar trogirске Crkve. Naime, biskup Bartolomej ponavlja slične optužbe u ispravi od 13. prosinca 1358. godine, kao i njegovi vikari od kolovoza 1355. godine, samo što stavlja

⁷³ Vidi: CD, XI, dok. 438.

⁷⁴ »De litibus super litibus et controuersiis que erant et uerti sperabant inter donpnium Johannem Petri canonicum Traguriensem ex una parte et venerabiles viros dominos Jacobum Petri archidiaconum, Nicolaum Donati primicerium, Goyclaum Schlauchi, Tomasium Matiche, Vitum Johannis, Micaelem Martini, Johannem Mathei, Juanum Sclichj, Heliam Luचे et Grupsam canonicos Traguriensis ecclesie suo nomine et nomine et vice capituli et ecclesie Traguriensis ex alia parte occasione canonicatus et beneficiorum dicti donpni Johannis ac etiam occasione excommunicationum... CD, XII, dok. 82.

⁷⁵ Vidi sve u: CD, XII, dok. 225, str. 299–302.

naglasak na probleme koje je Ivan Petrov navodno stvarao njegovim izravnim prethodnicima, biskupima Lamprediju i Liberiju. Na tragu tih optužaba odlučuje se Ivana izopćiti.⁷⁶ Međutim, posljednji poznati događaj samo unosi dodatne konfuzije u cijelu priču. Zabilježeno je 19. listopada 1359. godine kako je Ivan Petrov zabranio đakonu Andriji da zvoni zvonima povodom izopćenja (!) biskupa Bartolomeja, a on je svoj postupak morao objasniti trogirskom arhiđakonu Jakovu Dujmovu, koji je istraživao okolnosti događaja. Bartolomej je završio izopćen odlukom papinskog legata Egidija jer nije isplatio neki dug (*procuracionem debitam*).⁷⁷ Ivan je bio u stanju narediti takvo što jer je obnašao dužnost vikara biskupa Bartolomeja (!), a đakon Andrija potvrdio je 20. listopada u svom svjedočanstvu da nije zvonio upravo zbog Ivanove zabrane.⁷⁸ Međutim, ban Dalmacije i Hrvatske Nikola Seč intervenirao je 25. listopada u korist biskupa te onemogućio kaptolskom poslanstvu da otputuje kod pape povodom cijelog događaja.⁷⁹ Čini se da tu u izvorima prestaje trag kanonika Ivana Petra Kastrafocijeva i njegova vrlo burnog životnog puta u kojem je prošao političko izbjeglištvo (1314. – 1317.), ostao (valjda) privremeno bez kanonikata i prebende (prije 1334.), preživio napad i ostao bez dijela nosa (1338.), izopćen bio barem dva puta (prije 1352. i opet 1358.) te osuđen na petogodišnji egzil (1355.), koji nije potrajao do kraja, vjerojatno zbog sudbine arhiđakona Jakova Petrova, koji je nestao bez traga nakon bijega iz kraljevskog sužanjstva sredinom 1358. godine. Zsigurno je u promijenjenim okolnostima biskup Bartolomej revidirao status kanonika Ivana Petrova i postavio ga čak za svoga vikara.⁸⁰

Na koncu, biskup Bartolomej u svojoj presudi iznosi još čitav niz inkriminirajućih vijesti o moralnom karakteru arhiđakona Jakova Petrova. Naime, Jakov je ženu nekoga Dominika držao za svoju ljubavnicu, dočim je kanonika Ivana Mateja Babuli jednom prilikom napao i ozlijedio javno na gradskom trgu. Osim toga, optužen je za krađu biskupijskog novca (500 libara), velike škrinje s papinskim bulama i raznim ispravama, među kojima i ispravu koja dokazuje da su njegovi nećaci, sinovi njegova pokojnoga brata Mikacija, dužni biskupiji 200 libara. Pritom je riječ o nećacima Petru i Nikoli, koji su navedeni među njegovim ključnim pomagačima u prosincu 1357. godine. Tijekom svega toga bio je, ni manje ni više, nego biskupov vikar, no vjerojatno je riječ o vremenu biskupa Lampredija. Pritom treba uzeti u obzir da je Lampredije od 1338. godine bio ozbiljno bolestan i praktički nepokretan te je moguće da je arhiđakon Jakov iskoristio situaciju i napravio sve što je već napravio.⁸¹ Navodi Bartolomej dalje da je Jakov činio (ili radije organizirao) svakakve krađe po gradu u gluho doba noći, provaljujući ljudima u kuće i konobe.⁸² Nemoguće je potvrditi sve te optužbe, no uzimajući u obzir cijeli splet događaja, ne bi bilo iznenađujuće. Ukoliko je zaista tako i bilo, pokazuje da je Jakov slobodno izvršavao svoju

⁷⁶ Vidi: CD, XII, dok. 405; F. RAČKI, *Notae*, 234.

⁷⁷ CD, XII, dok. 482.

⁷⁸ CD, XII, dok. 483.

⁷⁹ CD, XII, dok. 484., str. 642–644.

⁸⁰ O Ivanu Petru Kastrafocijevu kratko piše i A. GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 136–138.

⁸¹ Usp. N. KLAJIĆ, *Povijest grada Trogira*, str. 261–262; I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva*, I, str. 544–545.

⁸² Cijeli niz optužaba biskupa Bartolomeja vidi: OIL, sv. 540, str. 36–40.

volju, odnosno da se koristio mehanizmima njemu na raspolaganju skoro pa isključivo za svoju vlastitu korist, kao i u interesu svojih nećaka, a da za ništa od toga nije snosio odgovornost i sankcije. To znači da je u svojim rukama očito akumulirao veliku društvenu moć kroz godine.

Što se tiče njegove sudbine nakon zatočenja u ožujku 1358. godine, tijekom zbjivanja je sljedeći. Eksplicitno je potvrđen u zarobljeništvu prvo u sadržaju spomenute istrage iz razdoblja između ožujka i kolovoza 1358. godine.⁸³ Međutim, ostao je sačuvan jedan podatak i u zapisnicima splitskog Velikog vijeća od samog kraja svibnja ili početka lipnja te godine. Naime, navedeno je kako je kliški knez predložio Splitsanima da otpreme zarobljenog arhiđakona u Split, što su oni ipak odbili iz sigurnosnih razloga.⁸⁴ Navodi kasnije u svojoj presudi trogirski biskup Bartolomej kako je Jakov pobjegao iz kraljevskog zatvora i da se od tada nije pojavio u Trogiru.⁸⁵ Premda pritom samo biskup Bartolomej izravno potvrđuje da je Jakov pobjegao iz zatvora, činjenica da je u banskoj presudi od 14. kolovoza osuđen na trajni zatvor i konfiskaciju cijele imovine mogla bi sugerirati da je tek netom nakon presude uspio pobjeći.⁸⁶

Postoji na kraju još jedna stvar koju vrijedi ukratko problematizirati, a o čemu nije bilo dosada riječi. Naime, radi se o obiteljskom podrijetlu Jakova Petrova, čiji je prapradjed Držimir vukao podrijetlo iz venecijanske četvrti sv. Marije Fomoze, u kojoj su stanovali mletački Vitturi. Nakon smrti biskupa Lampredija na njegovu nadgrobnom spomeniku u trogirskoj katedrali uklesano je sljedeće »*Quem genuit Iacobus Venetus de nobili stirpe Victuri de casa, set mater nomine Bona orta de domo clara de Cega Traguriensi ...*«⁸⁷ Dakle, Lampredije je s majčine strane zapravo bio rodbinski povezan s Cegama, a samim time i njegov nećak Jakov, što otvara ozbiljno pitanje o tome do koje je zapravo mjere općenito krvno srodstvo moglo biti presudan faktor za određivanje odanosti i pripadnosti,

⁸³ Vidi: OIL, sv. 540, fol. 14.

⁸⁴ »*Item proponit dictus dominus potestas, quod cum comes Clissii conqueratur, quod in Spaletu retinetur archidiaconis Traguriensis, et etiam alii habentur contra preceptum domini regis et domini bani, quid videtur super omnibus respondendum et agendum. ... Ser Baltius Petry surgens ad arengariam arengando consuluit super proposita Tragurienskim et requisitione facta per comitem Clissii et contra quod Tragurienses stent in eorum terminis et non veniant Spaletum nec una pars nec altera ad hoc non sit scandalum in terra nostra. Capta per XXXI, contrarii XII.*« Vidi: Jakov STIPIŠIĆ – Miljen ŠAMŠALOVIĆ, »Zapisnici Velikog vijeća grada Splita 1352–1354, 1357–1359«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 12, Zagreb, 1982., dok. 119, str. 189–190.

⁸⁵ Vidi: OIL, sv. 540, fol. 36v.

⁸⁶ Vidi bansku presudu od 14. kolovoza 1358. (OIL, sv. 540, fol. 20–24), odnosno biskupovu od 30. listopada 1358. godine (OIL, sv. 540, fol. 36–39).

⁸⁷ Potpuni tekst glasi: »*Quem genuit Iacobus Venetus de nobili stirpe Victuri de casa, set mater nomine Bona orta de domo clara de Cega Traguriensi, pauper nutsit iuuenis set statu uirili, hec apicis supersit, mox dignitatis honorem, sedit pacificus, paterque sexagenarius, in quo discetus, prudens, doctor, facundus, nomne corde tenens sancte trinitatis et ore pastor animarum Lampridium hac iacet in arca Laurentii sancte pater ex quorum precorum sit ipse tecum.*« Vidi: OIL, sv. 542, fol. 458. Vjerojatno je riječ o Boni, odnosno Bonini, jednoj od sestara (uz Stanu, Katiju i Dragu) Dujma, Jurja i Petroša de Cega, kako se to vidi u bilježničkom spisu od 31. svibnja 1264. godine. Vidi: MT, I, dok. 176, str. 84. Drugim riječima, svi potomci Jakova Totile (Danijel i Petar, odnosno njihovi potomci) bili su u krvnom srodstvu s najvažnijim akterima iz roda Cega (Matej Zorijev de Cega, Josip Stjepanov, Petraka Stjepanov, Ciga Josipa Stjepanova, Andrija Cige Josipova te mnogi drugi). No, to srodstvo u praksi očito suvremenicima nije bilo relevantno u mjeri u kojoj bi spriječilo konflikte ili, još manje, dovelo do interesnog povezivanja rodova Vitturi i Cega.

i koji su to sve faktori mogli biti. Zasigurno je više različitih faktora moglo imati utjecaja, iza kojih nije nužno morala stajati bilo kakva racionalna logika, već jednostavno specifičan splet društvenih i obiteljskih veza, odnosno okolnosti i prioriteta u danom kontekstu, koji su kao takvi mogli imati važniju ulogu od krvnog srodstva.⁸⁸

Zaključne misli

Rad je pošao od premise da su pripadnici Trogirskoga kaptola između 1310. i 1358. godine zabilježeni kao aktivni ili posredni sudionici u frakcijskim sukobima koji su se vodili između dviju trogirskih plemićkih frakcija, a koji su se manifestirali u obliku otvorenih i/ili latentnih sukoba. Pokazalo se da su mnogi ključni akteri u samome Kaptolu pripadali trogirskim plemićkim obiteljima i da su se uspješno koristili mogućnostima lokalnog patronata kako bi ostvarili osobne i frakcijske interese. Stoga se može reći da su razmatrani trogirski kanonici, u prvom redu Lampredije Jakovljevi (Vitturi), Kazarica Martina Kazarice, Jakov Petrovi (Vitturi), Stjepan Mihaelov (Cega) i Ivan Petra Kastrafocijevi, bili vrlo intenzivno uključeni u tijek frakcijskih sukoba, odnosno da su barem bili prisiljeni u njima sudjelovati jer su djelovali unutar zadanih društvenih mreža kojima su dugovali svoje položaje unutar trogirске crkvene organizacije. Dakle, svi su oni dolazili iz vodećih plemićkih obitelji (Andreis, Vitturi, Cega, Kazarica, Kastrafoci i dr.), koje su djelovale u to vrijeme u okvirima navedenih neformalnih frakcijskih blokova. Veživo tkivo koje je tvorilo svaku od tih frakcija sastojalo se primarno od krvnog ili bračnog srodstva, poslovnih partnerstava te različitih patronatsko-klijentelističkih odnosa. Stoga je pripadnost obitelji i frakciji u praksi, po svemu sudeći, stajala ispred odanosti samom Kaptolu i crkvenim strukturama, i to posebice u situacijama kada su te strukture bile pod kontrolom obiteljskih suparnika iz suparničke neformalne interesne mreže.

Takva je politička realnost svakako dovela do oblikovanja specifične strukture Trogirskog kaptola, koja je bila isprepletana s komunalnim vlastima i plemićkim frakcijama, zbog čega se i unatoč stvarnim razlikama u jurisdikciji i pripadnosti Kaptol ne može promatrati izdvojeno od biskupa ili Komune u praksi. Na taj je način ovaj rad predstavio društvene i političke odnose u Trogiru u 14. stoljeću, koji se posve uklapaju u prepoznatljive korporativne obrasce unutar kojih funkcioniraju (kasno)srednjovjekovne lokalne zajednice. Pri-

⁸⁸ Međutim, biskup Bartolomej u svojoj presudi navodi na samom početku: »*quod Iacobus Petri de Tragurio, dictus archidiaconus Traguriensis, faciens se de domo Victoris de Venetiis, sine litteris predicta a sua adolescentia* (op. a. – A. B.) *incipiens esse publicanus, contra reuerendum patrem dominum Lampredium quondam Traguriensem episcopum patrum eius scelera comittens ...*, OIL, sv. 540, fol. 36v. Podebljani je izraz vrlo konfuzan, i može se prevesti na različite načine. Naime, može biti da biskup samo ističe da je Jakov podrijetlom iz venecijanskoga roda Vitturi, a da je zarana postao nekakav *publicanus*, ili s druge strane, da se samo prikazivao da je (a samim time i njegova obitelj) mletačkog podrijetla, ali da za to ne posjeduje pravoga dokaza koji bi potvrdio njegovo djetinjstvo i podrijetlo. Međutim, podrijetlo Jakova Petrova ne bi uopće trebalo biti upitno, stoga se čini da je to bio namjerni potez biskupa Bartolomeja s ciljem diskreditiranja bivšeg arhidakona koji se tada nalazio u bijegu i bez mogućnosti da opovrgne takve difamacije. Čini se da biskupov »spin« nije imao trajnijeg učinka jer nakon njega nitko više nije osporavao Jakovljevim srođnicima pripadnost rodu Vitturi. Posve je druga stvar jesu li trogirski Vitturi zaista oni mletački Vitturi iz četvrti sv. Marije Formoze ili je riječ o nekakvom sporednom ogranku. No to je već pitanje za neku drugu priliku.

tom je riječ o obrascima koji podrazumijevaju supostojanje različitih političkih i sudskih jurisdikcija i izvorišta moći na istom području, a koji se svi skupa sukobljavaju oko toga tko će na koncu dominirati zajednicom.

Budući da su sve sfere javnoga pa i privatnoga života bile prožete lokalnim političkim sukobima oko političke moći i materijalnih resursa, slijed događaja u trogirskoj katedralnoj zajednici čini se zapravo posve logičnim. Naravno, u skladu s »logikom« u okvirima koje trogirski kanonici djeluju i funkcioniraju u razmatranom razdoblju. To je logika koja je u teoriji u nesuglasju s tada važećim crkvenim normama i idealima koji su vrijedili u katedralnim zajednicama. Međutim, u društvenoj zajednici sa skromnijim materijalnim mogućnostima, ali s vrlo dobro organiziranim plemićkim strukturama s velikim apetitima, teško je u praksi i moglo završiti drukčije.

Trogirski slučaj pokazao se kao vrlo zahvalan materijal za dubinsku analizu i razotkrivanje društvenih mreža koje su u zbilji zaista krojile društvenu i političku realnost Trogirske kaptola i Trogirske komune. Iako takva analiza nije podjednako izvediva za druge dalmatinske gradove, spoznaje koje proizlaze o djelovanju trogirskih kanonika mogle bi imati reprezentativno i komparativno značenje. Drugim riječima, možda su i druge katedralne zajednice dalmatinsko-hrvatskog crkvenog uređenja funkcionirale na isti ili sličan način u praksi, odnosno to se čini kao primjerena radna hipoteza. Međutim, takav okvir razmatranja ne bi trebalo primijeniti samo na kaptole nego uopće na političke i društvene strukture toga vremena, odnosno djelomično preusmjeriti fokus s isključivo strukturalnih analiza na same pojedine aktere koji su svojim djelovanjem u praksi zapravo oblikovali te strukture u političkim procesima. Iako nije jednak stupanj istraženosti za sve srednjovjekovne hrvatske gradove, trogirski slučaj pokazuje da je svakako moguće napraviti odmak od čisto strukturalnih analiza prema razotkrivanju neformalnih aktera koji djeluju unutar izgrađenih institucija i svojim odlukama usmjeravaju procese sukladno vlastitim interesima i vizijama kako njihova lokalna zajednica zapravo treba biti uređena.

SUMMARY

ECCLESIASTICAL INSTITUTIONS IN MEDIEVAL PRACTICE. THE TROGIR CANONS AND CITY POLITICS IN THE 14th CENTURY

The article sought to put the social and political agency of the Trogir Canons in the period from 1300 to 1360 into the wider context of political conflicts that took place between opposing noble factions within the Trogir commune in the 14th century. However, before commencing with the analysis, the author gives a basic insight into the status and infrastructure of the Trogir ecclesiastical organisation, situated in its respective Dalmatian-Croatian and Hungarian context. Starting with the normative definition of a Cathedral Chapter, which exists to assist the Bishop and engage in pastoral care of its human flock, the article compares the idea with the practical dealings of the Trogir Canons. It is high-

lighted that their dealings were almost primarily concerned with this-wordly matters. On the other hand, and on the basis of tracking several Trogir Canons, namely Jacob son of Peter (Vitturi), John son of Peter (Castrafoci), Stephan son of Michael (Cega), Lampredius son of Jacob (Vitturi), Kazarica son of Martin (Kazarice), Albert son of Marinus (Andreis) and some others, which are heavily exposed in the primary sources, it is argued that the Trogir Cathedral Chapter was not functioning in practice as an independent church corporation, rather that the Canons were in one way or another involved in the factional strifes. More precisely, the considered canons were deeply connected with the noble families, from which practically all of them originated, and sequentially with the informal factions. Therefore, the Canons exploited the existing institutional (corporate) framework and material resources of the Cathedral Chapter in the pursuit of their own individual or factional goals. In that respect, the Cathedral Chapter cannot be considered as an entity separate from the activities of the city lay authorities, regardless of the actual distinction in political and judicial jurisdiction between ecclesiastical and secular institutions. The Case of Trogir provided a very fruitful material, which allowed the unraveling of social and political networks and the role of individual participants in collective (political) agency. In other words, the paper put the focus more on individual agency, and less to structures, bearing in mind that individual agency is exactly that which shapes the institutions in the end.

KEY WORDS: *Ecclesiastical Institutions, Trogir Canons, Trogir Patricians, Factional Conflicts, Dalmatian-Croatian Church Organisation.*